

72/1

ΒΑΣ. Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

Καθηγητοῦ Ζ' Γυμνασίου
ἄρρένων Ἀθηνῶν

ΠΑΝΟΥ ΠΑΤΡΑ

Καθηγητοῦ Α' Γυμνασίου
ἄρρένων Θεσσαλονίκης

33
Α.Π. ΜΕΓΑΡΗΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

68
K

ΑΘΗΝΑΙ 1938

Α.Π. ΜΕΓΑΡΗΣ

ΒΑΣ. Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ
Καθηγητοῦ Ζ' Γυμνασίου
ἁρρένων Ἀθηνῶν

ΠΑΝΟΥ ΠΑΤΡΑ
Καθηγητοῦ Α' Γυμνασίου
ἁρρένων Θεσσαλονίκης

Α.Π. ΜΕΓΑΡΗΣ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Α.Π. ΜΕΓΑΡΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1938

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα ὑπογράφονται.

Βελλετρούνας

Τύποις : Κ. Σ. Παπαδογιάννη, Ψαρῶν 41, Ἀθήναι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣ ΑΓΩΓΗ

Λειτουργική λέγεται τὸ μάθημα τὸ διδάσκον ἡμᾶς περὶ τῆς Χριστιανικῆς λατρείας, δηλ. τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκδηλώνομεν τὴν ἐσωτερικὴν ἡμῶν εὐσέβειαν (λατρείαν) πρὸς τὸν Θεόν.

Διδασκόμεθα προσέτι περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν μερῶν αὐτοῦ, περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τῶν ἱερῶν ἀμφίων, περὶ τῶν μυστηρίων, περὶ τῶν ἑορτῶν κλπ.

Λειτουργία, εἶναι λέξις Ἑλληνικὴ ἐκ τοῦ λέϊτος-λεϊτος ἢ λῆτος (λαός) καὶ ἔργον καὶ σημαίνει πᾶσαν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς δηλοῖ τὴν ἱερὰν τελετὴν τῆς θείας Εὐχαριστίας, διότι αὕτη εἶναι ἡ ἱερωτέρα τελετὴ (ἱεροτελεστία).

Πηγαὶ τῆς Λειτουργικῆς.

Πηγαὶ τῆς Λειτουργικῆς εἶναι ἡ Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη καὶ ἡ ἱερὰ Παράδοσις.

Ἄξια τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς.

Τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι μανθάνοντες τὴν σημασίαν τῶν τελουμένων ἐν τῷ ναῷ ἀποκτιῶμεν μεγαλύτερον διαφέρον περὶ τῆς θρησκείας ἡμῶν. Ἡ ἄγνοια φέρει τὴν ἀδιαφορίαν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἡμῶν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας.

Σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς.

Σκοπὸς τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς εἶναι ἡ συστηματικώτερα ἐρμηνεῖα τῶν τελουμένων ἐν τῷ ναῷ.

Λειτουργικὰ βιβλία.

Τὰ κυριώτερα λειτουργικὰ βιβλία τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι:

1. **Τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον.** Περιέχει περικοπὰς τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου, αἵτινες ἀναγινώσκονται κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ ἑορτάς.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

2. **Ὁ Ἀπόστολος.** Περιέχει περικοπὰς ἐκ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων.

3. **Τὸ Εὐχολόγιον.** Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῆς θείας Λειτουργίας, τοῦ ὄρθρου, τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἁγιασμοῦ, τῶν μυστηρίων κλπ.

Τὸ Εὐχολόγιον διαιρεῖται εἰς Μέγα καὶ Μικρόν. Τὸ Μέγα περιέχει ὅσα ἀναφέρομεν, τὸ δὲ Μικρόν, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ Ἁγιασματάριον, ὅσων ἔχει ἀνάγκη ὁ ἱερεὺς καθ' ἑκάστην.

4. **Τὸ Ὠρολόγιον.** Περιέχει τοὺς ψαλμοὺς τῶν ὥρῶν, ἕξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, δηλ. πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἐνάτη παρ' Ἑβραίοις ἢ 7, 9, 12 καὶ 3 μ. μ. παρ' ἡμῖν. Ἐπίσης τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ ὄρθρου (ἐξάψαλμος) καὶ ἑσπερινοῦ, τοῦ ἀποδείπνου, διαφόρους εὐχὰς καὶ χαιρετισμοὺς τῆς Θεοτόκου, καθὼς καὶ Μηνολόγιον μὲ τὰ διάφορα ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια τῶν διαφόρων ἑορτῶν.

5. **Τὸ Ψαλτήριον.** Περιέχει τοὺς ἑκατὸν πενήντα ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ.

6. **Τὰ Μηναῖα.** Δώδεκα τὸν ἀριθμὸν περιέχουν τὰς ἀκολουθίας τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν καὶ τῶν καθ' ἡμέραν ἁγίων.

7. **Τὸ Τριώδιον.** Περιέχει τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας τῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου ὠνομάσθη τριώδιον, διότι πολλῶν ἀκολουθιῶν οἱ κανόνες ἀποτελοῦνται ἐκ τριῶν ᾠδῶν ἀντὶ ἑνέα· διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον ὠνομάσθη Τριώδιον.

8. **Τὸ Πεντηκοστάριον.** Περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν κινήτων ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων.

9. **Ἡ Ὀικιὴχος ἢ Παρακλητικὴ.** Περιέχει τὰς ἱερὰς τακτικὰς ἀκολουθίας μιᾶς ἑβδομάδος κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἡχοὺς (δηλ. κατὰ τοὺς ὀκτὼ διαφόρους τρόπους τοῦ ψάλλειν), διότι δὲ περιέχει καὶ διαφόρους παρακλητικοὺς κανόνας πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους ἁγίους ὀνομάζεται Παρακλητικὴ εἶναι ἔργον Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

10. **Τὸ Τυπικόν.** Περιέχει τὸν τύπον (διάταξιν) τῶν ἀκολουθιῶν ὅλων τῶν ἀκινήτων καὶ κινήτων ἑορτῶν.

11. **Τὸ Πηδάλιον.** Περιέχει τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν τοπικῶν, ὡς καὶ τῶν διασημοτέρων πατέρων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΝΑΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς φύσει θρησκευτικός, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ λατρεύῃ τὸν Δημιουργόν του εἰς ὠρισμένον τόπον. Ὅπως λοιπὸν ὅλοι οἱ λαοί, οὕτω καὶ οἱ Χριστιανοὶ καθώρισαν ὠρισμένους τόπους ἐνθα συνερχόμενοι ἐλάτρευον τὸν Θεόν τους.

Οἱ Χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς συνήρχοντο εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Σολομῶντος καὶ εἰς τὰς συναγωγάς, βραδύτερον συνήρχοντο εἰς ἰδίους οἴκους, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο εὐκτήρια, οἴκοι, οἴκοι Θεοῦ, οἴκοι προσευχῆς, προσευχαί, κυριακά, ναοί, Ἐκκλησίαι.

Ναός. (Ναίω—κατοικῶ) σημαίνει κυρίως τὸ κτίριον, τὸ ὅποϊον εἶναι οἶκος τοῦ Θεοῦ. Ἐκκλησία σημαίνει τὸ κτίριον τοῦ ναοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν συνάθροισιν τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸν ναόν, ἵνα προσευχηθοῦν καὶ προσφέρωσιν τὴν λατρείαν των εἰς τὸν Θεόν. Οἱ Χριστιανοὶ ἐν καιρῷ τῶν διωγμῶν μετέβαλλον τὰς ἐρήμους, τὰ πλοῖα, τὰς ὁπὰς τῆς γῆς, τὰς κατακόμβας εἰς τόπους λατρείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὅταν ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἐπεκράτησε καὶ ἔγινεν ἐπίσημος Θρησκεία τοῦ Κράτους, ἤρχισαν νὰ κτίζονται μεγαλοπρεπῆ κτίρια ὡς ναοὶ Χριστιανικοί.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐστραμμένη πρὸς Ἀνατολάς· 1) διότι πρὸς ἀνατολάς πιστεύομεν ὅτι εὐρίσκεται ὁ παράδεισος «καὶ ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς παράδεισον ἐν Ἐδέμ κατ' ἀνατολάς, καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασε» (Γεν. β' 8) 2) διότι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφάνη εἰς τὴν ἀνατολήν· 3) διότι ἀνατολὴ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν προφήτην, λέγοντα «ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ» καὶ 4) ἀπὸ ἀνατολῶν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος.

Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν.

Οἱ Ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ κατεσκεύαζον τοὺς ναοὺς κατὰ διά-

φορα σχήματα, σταυροειδείς ἢ κυλινδρικούς ἢ θολωτούς. Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους τρεῖς κυρίως ρυθμοὶ (τρόποι, σχέδια) ἐπεκράτησαν, ὁ τῆς Βασιλικῆς, ὁ Βυζαντινὸς καὶ ὁ Γοτθικὸς καὶ πολὺ βραδύτερον ὁ νεώτερος ρυθμὸς.

1. **Βασιλική ἢ Βασιλικαί** (Basilica) λέγονται τὰ μεγάλα ἐπικιμήκη παραλληλόγραμμα οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων ἡ ξυλίνη στέγη στηρίζεται ἐπὶ στερεῶν κίονων. Ὁ Ναὸς διαιρεῖται συνήθως εἰς τρία μέρη (κλίτη), τῶν ὁποίων τὸ μέσον εἶναι ὑψηλότερον καὶ εὐρύτερον τῶν ἄλλων δύο, ὑπάρχουν ὅμως καὶ βασιλικαὶ μὲ πέντε μέρη. Ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ Ναὸς τῶν Δυτικῶν ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐν Ἀθήναις εἶναι μικρὰ Βασιλική. Αἱ Βασιλικαὶ προῆλθον ἀπὸ τὰς Ρωμαϊκὰς οἰκοδομὰς, αἵτινες πιθανῶς ἔλαβον τὴν προσωνομίαν ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις Βασιλείου στοᾶς εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίκαζεν ὁ Βασιλεὺς.

2) **Βυζαντινὸς Ρυθμὸς**. Ὁ ναὸς κατὰ τὸ σχέδιον αὐτὸ ἀντὶ στέγης ἔχει μέγαν θόλον ἐξ ὀπτῶν πλίνθων καὶ λίθων ἐλαφρῶν. Ὁ θόλος καλύπτει τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου καὶ ἄνωθεν ὑψώνεται ὁ τροῦλος (εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφίας εἶχε διάμετρον 106 ποδῶν). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τροῦλου ζωγραφίζεται συνήθως ὁ Παντοκράτωρ.

Κατὰ τὸ σχέδιον αὐτὸ ἐκτίσθη εἰς τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ὁ ἱστορικὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ Ναὸς οὗτος (ρυθμοῦ Βασιλικῆς) εἶχε κτισθῆ πρότερον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπῆρξεν ὁ μεγαλοπρεπέστερος καὶ πολιτελέστερος ναὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀρχιτέκτονες δὲ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἔχει μῆκος 300 ποδῶν καὶ πλάτος 250· εἶχεν 100 κίονας. Ἡ Ἁγία Τράπεζα καὶ ὅλα τὰ ἱερὰ σκεύη ἦσαν χρυσᾶ. Εἶχεν 100 διακόνους, 100 ὑποδιακόνους, 100 θυρωροὺς, 100 ἀναγνώστας, 60 ἱερεῖς καὶ 40 ψάλτας· εἶχεν ἀπὸ δωρεῶν 1100 ἐργαστήρια, τὰ εἰσοδήματα τῶν ὁποίων ἔδαπάνα εἰς τὸ προσωπικὸν αὐτό.

Κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον κτίζονται σχεδὸν ὅλοι οἱ ναοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ θόλος τῶν δὲν εἶναι μεγάλος, ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ κατασκευὴ του. Τελειότεροι

τύποι Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ εἶναι ἐν Ἀθήναις ὁ ναὸς τοῦ Λαφνίου, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι, ἡ Καπνικαρέα, ὁ ναὸς τῆς Μητροπόλεως, τῆς Χρυσοσπηλιωτίσσης, τοῦ Ἁγίου Νικολάου (Πευκακίων), ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κ.τ.λ.

3. **Γοιθικός ρυθμός.** Κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον οἱ ναοὶ εἶναι μεγάλοι καὶ ὑψηλοί, ἔχουσι παράθυρα μεγάλα καὶ μὲ ζωματιστοὺς ὑαλοπίνακας. Τὸ χαρακτηρίζον τὸν ρυθμὸν τοῦτον εἶναι ὅτι ὁ θόλος καὶ τὰ τόξα καταλήγουν εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἀνεφάνη κατὰ τὸν δέκατον μ. Χ. αἰῶνα παρὰ τοῖς Γόιθοις (Γερμανοῖς).

Ναοὶ τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας (Notre-Dame) τῶν Παρισίων, ὁ τῆς Κολωνίας, τοῦ Στρασβούργου, ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας κ.λ.π.

4. **Ὁ Νεώτερος ρυθμός.** Κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον συνδυάζονται ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς μετὰ τῆς Βασιλικῆς. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἀνεφάνη κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἰταλίᾳ. Κατὰ τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἐγένετο ὁ μεγαλύτερος ναὸς τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης (1506—1667) ἀρχιτέκτονες ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ καὶ ὁ Βραμάντης.

ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Ὁ ναὸς παλαιὰ διμοεῖτο εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἢ Ἅγια τῶν Ἁγίων ἢ Ἱερὸν καὶ εἰς τὸν κυρίως ναὸν ἢ τὸ Καθολικὸν λεγόμενον. Ἡ διαίρεσις αὕτη συμβολίζει τὴν διπλὴν φύσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν θεϊαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. Ἐπίσης συμβολίζει καὶ τὸν ἀνθρωπον, ὅστις εἶναι ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἔχει τὴν αἴθλον ψυχὴν καὶ τὸν ὑλικὸν σῶμα «ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστι, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ καὶ οὐκ ἔστε ἑαυτῶν (Κορινθ. Α' στ' 19).

Βραδύτερον οἱ ναοὶ ἐχωρίζοντο εἰς τρία μέρη α) τὸ ἅγιον βῆμα, β) εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ γ) εἰς τὸν πρόναον ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὁ ναὸς παρίσταται ἀλληγορῶν, διὰ μὲν τοῦ προνάου τὰ ἐν τῇ γῆ, διὰ δὲ τοῦ κυρίως ναοῦ τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ διὰ τοῦ ἁγίου βήματος τὰ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ.

Α'. Ἅγιον Βῆμα.

Ἅγιον Βῆμα ἢ Ἅγία τῶν Ἀγίων ἢ Ἅγία, ἢ θεῖον ἄδυτον ἢ ἀπλῶς ἱερὸν λέγεται τὸ κατὰ τινὰς βαθμίδας ὑψηλότερον μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ, τὸ εὐρισκόμενον πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτοῦ.

Τὸ ἱερὸν εἶναι προωρισμένον ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς κληρικούς καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ ἱερατεῖον. Ἡ εἴσοδος τῶν λαϊκῶν ἀπαγορεύεται διὰ τὴν ἱερότητα τοῦ τόπου, ἐπειδὴ ἐκεῖ μεταβάλλεται (μετουσιοῦται) ὁ ἄρτος καὶ οἶνος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τελεῖται ἡ ἀναίμακτος θυσία.

Ἄλλοτε ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ κιγκλίδων ἢ παραπετασμάτων (κατὰ μίμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος), σήμερον συνήθως χωρίζεται διὰ τοῦ εἰκονοστασίου ἢ τέμπλου. Συγκοινωνεῖ μὲ τὸν λοιπὸν ναὸν διὰ τριῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μεσαία λέγεται Ὁραία πύλη ἢ Βασιλική.

Εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα εὐρίσκονται ἡ ἅγια Τράπεζα, ἡ Προσκομιδὴ, τὸ σκευοφυλάκιον καὶ τὸ σύνθρονον.

1. **Ἡ Ἅγία Τράπεζα.** Ἡ Ἅγία Τράπεζα εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀγίου Βήματος, ἵνα εἶναι ὄρατὴ εἰς τοὺς πιστοὺς. Ἐπ' αὐτῆς τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, δηλ. ἡ φρικτὴ καὶ ἀναίμακτος θυσία, καὶ διὰ τοῦτο καὶ θυσιαστήριον λέγεται.

Ἐπ' αὐτῆς ὁ Σωτὴρ ὡς Θεὸς μὲν ἀναπαύεται, ὡς ἄνθρωπος δὲ θυσιάζεται. Τράπεζα καλεῖται, διότι ἐκεῖθεν παρέχεται ἡ οὐράνιος τροφή· «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς» (Ἰωάν. στ' 5), «ὁ ἐρχόμενος πρὸς με οὐ μὴ πεινάσῃ καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ διψήσῃ πώποτε» (Ἰωάν. στ' 35).

Ἡ Ἅγία Τράπεζα συμβολίζει α) τὴν τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν καθίσας ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν του κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, καθιέρωσε τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, β) τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ καὶ γ) τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ἅγία Τράπεζα κατασκευάζεται συνήθως ἐκ λίθου α) ἐπειδὴ εἰκονίζει τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λέγεται λίθος ἀκρογωνιαῖος καὶ κεφαλὴ γωνίας (Πέτρου ἐπισ. β' 6 καὶ 7) β) ἐπειδὴ πέτρα ἐπὶ Μωϋσέως ἀνέβλυσε ὕδατα καὶ ἐπότισε τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ γ) ἐπειδὴ εἰκονίζει τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐπὶ

πέτρας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας. Εἷς τινες Ἐκκλησίας κατασκευάζεται καὶ ἀπὸ ξύλον ἢ μάρμαρον ἢ ἄργυρον ἢ καὶ χρυσὸν ὅπως ἡ Ἁγία Τράπεζα τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα τοποθετεῖται ὑψηλότερον πρὸς δῆλωσιν ἀφ' ἐνὸς μὲν τοῦ ὕψους τοῦ ἐπ' αὐτῆς τελουμένου μυστηρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αὕτη εἶναι ἡ οὐράνιος Τράπεζα. Εἰς τὸ κίλωμα τοῦ κίονος ἢ τῶν κίωνων εὐρίσκονται ἅγια λείψανα, δηλαδὴ ὅσα ἅγιων, τὰ ὁποῖα συμβολίζουν ὅτι ὁ Ναὸς στηρίζεται εἰς τὸ αἷμα καὶ τὰς θυσίας τῶν ἁγίων μαρτύρων.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα στηρίζεται συνήθως ἐπὶ κίονος, ὅστις παριστᾷ τὸν σωτῆρα ὡς ἰδρυτὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κίων οὗτος λέγεται καὶ κάλαμος, ἐπειδὴ διὰ καλίμου ἐκτυπήθη εἰς τὴν κεφαλὴν ὁ Σωτῆρ, καὶ κάλαμον ἀντὶ σκήπτρου ἐδέχθη εἰς τὴν χειρὰ του ὁ ὑπὲρ ἡμῶν θυσιασθεὶς Ἰησοῦς. Στηρίζεται καὶ ἐπὶ τεσσάρων κίωνων εἰς δῆλωσιν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν, οἱ ὁποῖοι διηγοῦνται τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον τοῦ Σωτῆρος. Ὅπου δὲν ὑπάρχει Ἁγία Τράπεζα, ὅπως εἰς τοὺς ἔξοχικοὺς ναοὺς, μὴ ἐγκαινισθέντας εἰσέτι, εἰς πλοῖα, (κυρίως πολεμικά), εἰς στρατόπεδα, διὰ νὰ τελέσῃ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ὁ ἱερεὺς μεταχειρίζεται ὡς Ἁγίαν Τράπεζαν τὸ Ἀντιμήνσιον (ἀντὶ τραπέζης). Τὸ Ἀντιμήνσιον εἶναι ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀποτυπωμένον τὸν ἐπιτάφιον θρῆνον καὶ εἰς τὰ τέσσερα ἄκρα του εἶναι ἐρραμμένα ἅγια λείψανα, συμβολίζει δηλ. ὅτι καὶ ἡ Ἁγία Τράπεζα. Τὸ Ἀντιμήνσιον ὀνομάζεται καὶ Εἰλητὸν (ἰδίᾳ ὅταν δὲν εἶναι ἐγκαινισθένον) διότι ἐκτυλίσσεται ἵνα τελεσθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀνάιμακτος θυσία· εὐρίσκειται δὲ πάντοτε ὑπὸ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Ἐντὸς τοῦ Εἰλητοῦ ὑπάρχει τεμάχιον σπόγγου πεπιεσμένον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἱερεὺς συλλέγει τοὺς τυχόν πεσόντας ἐκ τοῦ Ἁγίου ποτηρίου μαργαρίτας (ψυχία ἐκ τοῦ Ἁγίου ἄρτου): «μὴ δὲ βάλλετε τοὺς μαργαρίτας εἰς τοὺς χοίρους».

Ἡ Ἁγία Τράπεζα καλύπτεται διὰ καλυμμάτων, τὰ ὁποῖα δηλοῦσι τὰ νεκρικά σάβανα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάλυψαν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα εἶναι: Τὸ Κατασάρκιον, λευκὸν ὕφασμα καλύπτον τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, συμβολίζον τὴν λευκὴν σινδόνά, μὲ τὴν ὁποίαν περιετύλιξαν τὸν Σωτῆρα.

Ἡ Ἐπενδυτή, ὕφασμα (συνήθως μετάξινον), μὲ τὸ ὁποῖον καλύπτεται ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης μία μόνον λειτουργία τὴν ἡμέραν τελεῖται· «οὐκ ἔξεσι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δύο ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης ἐπιτελεῖν λειτουργίας».

Ὁ αὐτὸς ἱερεὺς μόνον μίαν λειτουργίαν τὴν ἡμέραν τελεῖ.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχουσι :

Τὸ Εὐαγγέλιον, συμβολίζον τὸν Σωτῆρα.

Δύο κηροπήγια, φέροντα ἀνὰ μίαν ἢ ἀνὰ τρεῖς λαμπάδας.

Τὸ ἄροτοφόριον ἢ κιβωτός· εἶναι μικρὸν κιβωτίδιον (ξύλινον, ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν), ἐν ᾧ φυλάσσεται ἅγιος ἄρτος (ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς) δι' ἑξαριετικὰς περιστάσεις. Ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἶναι ὁ τίμιος Σταυρός, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου σταυρωθεὶς ὁ Σωτὴρ ἠνώσε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ἀνύψωσε τὴν ἁμαρτολήν ἀνθρωπότητα. Ἐνώθεν ὑψοῦται ἀκοίμητος λυχνία, (κανδήλα ἄσβεστος), δηλοῦσα τὸν ζῶντα υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅστις φωτίζει τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

2. **Προσκομιδὴ ἢ πρόθεσις ἢ παρατραπέζιον.** Ἀριστερὰ τοῦ Ἁγίου Βήματος κεῖται μικρὰ τραπέζα χρησιμεύουσα ὅπως τοποθετῶνται ἐπ' αὐτῆς τὰ τίμια δῶρα, (ἄρτος καὶ οἶνος), ὡς καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, (ποτήριον, δίσκος, λαβίς κλπ.), πρὶν φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν πρὸς τέλεσιν τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὀνομάζεται προσκομιδὴ, ἐπειδὴ προσκομίζονται εἰς αὐτὴν τὰ διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας τίμια δῶρα, πρόθεσις, (διότι προτίθενται) καὶ παρατραπέζιον, (διότι εὐρίσκεται παρὰ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν).

Ἡ Λειτουργικὴ φυλλὰς περιέχουσα τὰς τέσσαρας ἐν χρήσει λειτουργίας.

Εἰς τινὰς Ἐκκλησίας ἀντὶ τῆς μικρᾶς αὐτῆς τραπέζης ὑπάρχει μικρὰ τις κόγχη, (κοίλωμα), ὁμοιάζουσα μὲ σπήλαιον.

Ἡ προσκομιδὴ συμβολίζει τὸ πτωχικὸν σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, εἰς τὸ ὁποῖον κατεδέχθη νὰ γεννηθῇ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου. Πλησίον τῆς προσκομιδῆς ἢ τῆς κόγχης εἶναι ὁ νιπτῆρ ἢ τὸ χωνευτήριον, ὅπου πλύνεται ὁ ἱερεὺς, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν.

3. **Τὸ σύνθρονον.** Ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης, εἰς τινὰς Ἐκκλησίας εὐρίσκονται θρόνοι ξύλινοι ἢ μαρμαρίνοι, ἐπὶ τῶν τῶν ὁποῖων κάθηνται οἱ λειτουργοῦντες ἐπίσκοποι, ἐπειδὴ δὲ εὐρίσκονται πλησίον ἀλλήλων, ὀνομάζεται σύνθρονον. Εἰς τὴν Μητροπόλιν Ἀθηνῶν ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται τὸ

σύνθρονον ἀποτελούμενον ἀπὸ πέντε μαρμαρίνους θρόνους. Τὸ σύνθρονον τὴν σήμερον μετεφέρθη εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ εἶναι τὸ λεγόμενον Δεσποτικόν.

4. **Τὸ σκευοφυλάκιον.** Δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Βήματος εὐρίσκειται συνήθως ἓν ἢ καὶ περισσότερα κιβώτια, εἰς τὰ ὁποῖα φυλάσσονται τὰ ἱερά ἄμφια τῶν ἱερέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφυλάσσοντο ὑπὸ τῶν διακόνων λέγεται καὶ τὸ Διακονικόν. Τὸ σκευοφυλάκιον εἰς τοὺς πλουσίους ναοὺς σύγκειται ἐκ δωματίων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἔξω τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Β'. Ὁ κυρίως Ναὸς ἢ τὸ Καθολικόν.

Κυρίως Ναὸς ἢ Καθολικόν λέγεται ὁ πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος χώρος, ὅστις εἶναι προωρισμένος διὰ τοὺς Λαϊκοὺς.

Ἐνταῦθα διακρίνονται :

1. **Ἡ Σολέα** ἢ σωλέα ἢ σολεῖον ἢ σολίον (ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *Solum* ἔδαφος ἢ *Solum* θρόνος) εἶναι τὸ πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος ὕψωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰς παλαιὰν ἐποχὴν εὐρίσκοντο οἱ θρόνοι τῶν βασιλέων, ἐπιστήμων, καὶ οἱ χοροὶ τῶν ψαλτῶν. Σήμερον λέγεται τὸ πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος ὕψωμα κυκλικὸν συνήθως.

Ὁ Ἄμβων. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑψοῦνται μικρὰ κυκλοτερῆς ἐξέδρα καὶ στερεοῦται συνήθως εἰς ἓνα τῶν κίωνων τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ἀναγινώσκειται ὑπὸ διακόνου τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐκεῖ γίνεται τὸ θεῖον κήρυγμα. Τὸ πάλαι εὐρίσκειτο πρὸ τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Τὸ μέρος αὐτὸ λέγεται ἄμβων ἐκ τοῦ ἀναβαίνω ἢ τοῦ λατινικοῦ *ambo* καὶ δηλοῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου ἀποκυλισθέντα λίθον τοῦ μνήματος· «ὅτι πρὸ τῆς θύρας τοῦ Βήματος ἴσταται, καὶ τὸν κυλισθέντα λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου δεικνύς καὶ τὸ ὑψηλὸν ἔχει διὰ τοῦ κηρύγματος ὑψηλὸν καὶ τὸ ἐπάνω τιθῆσθαι τὸν Ἀγγελον· ἔνθα καὶ ἀγγελικὸν σώζοντες τύπον διάκονοί τε καὶ προεσβύτεροι τὸ θεῖον κηρύττουσιν Εὐαγγέλιον», λέγει ὁ Θεσσαλονίκης, Ἅγιος Συμεών.

3) **Ὁ Δεσποτικὸς Θρόνος** ἢ τὸ Δεσποτικόν. Οὗτος εἶναι ξύλινος ἢ μαρμαρίνος θρόνος κείμενος ἀπέναντι τοῦ Ἄμβωνος καὶ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ ἴσταται ὁ ἱερουργῶν ἐπίσκοπος καὶ ἐκεῖθεν ψάλλει, κάμνει τὸ θεῖον κή-

ουγμα, παρέχει τὰς εὐλογίας του εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους καὶ δίδει τὸ ἀντίδωρον.

4. **Τὰ ἀναλόγια.** Ἐμπροσθεν τοῦ κυρίως ναοῦ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἁγίου Βήματος δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εὐρίσκονται ὑψώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι μικραὶ τράπεζαι, συνήθως περιστροφικαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοποθετοῦν οἱ ψάλλται τὰ βιβλία των καὶ ἐκεῖ ἱσταμένοι ψάλλουν. Ταῦτα λέγονται ἀναλόγια.

5. **Στασίδια.** Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ κυρίως ναοῦ ὀπισθεν τοῦ Ἀμβωνος καὶ τοῦ Δεσποτικοῦ εὐρίσκονται ξύλινα καθίσματα, τὰ λεγόμενα στασίδια, ἐπὶ τῶν ὑποίων κάθηνται οἱ ἐκκλησιαζόμενοι.

Γ'. Πρόναος ἢ Νάρθηξ.

Πρόναος ἢ Νάρθηξ λέγεται ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναοῦ, δηλαδὴ τὸ μέρος τὸ εὐρισκόμενον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ. Τοῦτο ἐχωρίζετο τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τριῶν θυρῶν. Ὁ Πρόναος εἰς τοὺς μεγάλους ναοὺς ἐχωρίζετο εἰς τὸν ἔσω νάρθηκα καὶ εἰς τὸν ἔξω νάρθηκα, ὅστις ἐλέγετο καὶ πρόπυλον, τὸ ὁποῖον εἰς τινες ναοὺς ἦτο ἀρκετὰ μέγα. Εἰς αὐτὸ ἦτο καὶ ἡ Κρήνη, (φιᾶλη, φρέαρ, κολυμβεῖον), χρησιμεύουσα πρὸς καθαρισμὸν τῶν χειρῶν καὶ τοῦ προσώπου. Ἡ Κρήνη εἶχε συνήθως κατάλληλον ἐπιγραφὴν ὀνομαστὸς εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς Κρήνης τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας καρκινικὸς στίχος «νίψον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν».

Εἰς τὸν Νάρθηκα ὑπῆρχε παλαιότερα τὸ Βαπτιστήριον.

Ὁ Νάρθηξ ἐλέγετο καὶ κατηχουμενεῖον, διότι εἰς αὐτὸν εὐρίσκοντο οἱ κατηχούμενοι. Σήμερον, ἐπειδὴ ἐξέλιπον οἱ κατηχούμενοι, ὁ πρόναος παραλείπεται. Πολλοὶ ναοί, (ὅπως σήμερον πολλὰ μοναστήρια), εἶχον καὶ περίβολον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον ἑξέδραι, ἦτοι διάφορα οἰκοδομήματα, χρησιμεύοντα εἴτε πρὸς κατοικίαν τῶν κληρικῶν, εἴτε ὡς σκευοφυλάκια.

ΙΕΡΑ ΣΥΜΒΟΛΑ. ΕΙΚΟΝΕΣ

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν εἶχον εἰκόνας ἐκ φόβου πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν. Βραδύτερον ὅμως ἤρχισαν νὰ σχεδιάζωσι διάφορα σημεῖα ἐπὶ ἐνδυμάτων, θυρῶν, τοίχων, μαρμάρων, ἱερῶν

σκευῶν κλπ. ταῦτα, ἐπειδὴ ἐδήλουν ὠρισμένας θρησκευτικὰς παραστάσεις, ὠνομάσθησαν ἱερὰ σύμβολα.

Τοιαῦτα ἱερὰ σύμβολα ἦσαν τὰ ἑξῆς :

Τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ πρὸς δήλωσιν τῆς πίστεώς των, τὸ ἱερώτατον τῶν συμβόλων. Διὰ τοῦ σταυροῦ ἀγιάζονται ὅλα τὰ μυστήρια· τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ κάμνομεν διὰ τῶν τριῶν δακτύλων ὁμολογοῦντες οὕτω τὴν πίστιν μας πρὸς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

X—Χριστός, IX ἢ XP—Ἰησοῦς Χριστός, IHΣ—Ἰησοῦς, A—Ω δηλ. ἀρχὴ καὶ τέλος.

Ἰχθύς—I(ησοῦς) X(ριστός), Θ(εοῦ), Υ(ῖος), Σ(ωτήρ) τὸ ἀγαπητότερον σύμβολον.

Ἡ εἰκὼν τοῦ καλοῦ ποιμένος—νέος φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων του ἄμνον—σύμβολον τοῦ Χριστοῦ σώζοντος τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ Λύρα, σύμβολον τῆς προσευχῆς, ἢ ναῦς συμβολίζουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἄγκυρα, σύμβολον τῆς ἐλπίδος. Ὁ δελφίν, τῆς ταχύτητος. Ὁ στέφανος, τῆς νίκης. Ἡ περιστέρα, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς Ἀγιότητος καὶ τῆς Εἰρήνης. Ὁ ταῶς τῆς ἀναστάσεως. Ὁ πετεινός, τοῦ χριστιανικοῦ ἀγῶνος. Ὁ φοῖνιξ, τῆς ἀθανασίας. Τὸ κρίνον, τῆς ἀγνότητος. Κλάδος ἐλαίας, τῆς εἰρήνης. Ὁ ἄμνος, σύμβολον τοῦ Σωτήρος. Ὁ Λέων, τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἔλαφος, τοῦ πόθου τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Χριστόν. Ἡ ἄμπελος, τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ λυχνία, τοῦ ἁγίου φωτισμοῦ κτλ.

Ὅταν βραδύτερον ἐξέλιπεν ὁ φόβος τῆς εἰδωλολατρείας, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται καὶ εἰκόνας παριστώσας σκηνὰς ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Εἰκόνας ἔχομεν τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεομήτορος, τῶν Ἁγίων.

Διὰ τῶν εἰκόνων διακοσμοῦμεν τοὺς ναοὺς καὶ κυρίως ἀποδίδομεν τιμὴν καὶ σεβασμὸν εἰς τὰ παρ' αὐτῶν εἰκονιζόμενα πρόσωπα τῶν Ἁγίων, ἅτινα ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν ὡς πρότυπα τῶν πράξεών μας, οὐδέποτε ὅμως λατρείαν, ἵνα μὴ ὁμοιάσωμεν πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἡ λατρεία ὡς καὶ προσκύνησις ἀπονέμεται καὶ ἀνήκει μόνον τῷ Θεῷ.

Ἱερὰ Σκευή.

Ἱερὰ σκευή λέγονται γενικῶς πάντα ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα μεταχειρίζομεθα εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν, ἴδια

ὅμως τὰ χρήσιμα διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Πάντα τὰ ἱερὰ σκεύη χρησιμοποιοιθῆντα ἔστω καὶ διὰ μίαν φορὰν εἰς ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν, εἰς οὐδεμίαν ἄλλην χρῆσιν δύνανται νὰ ἀφιερωθῶσι· «σκεῦος χρουσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθέν, ἢ ὀθόνην μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετερίζεσθω, παρὰ νυμφον γάρ· εἰ δέ τις φωραθῆιη, ἐπιτιμᾶσθω ἀφορισμῶ» (73 ἀποστολικὸς κανὼν).

Τὰ διὰ τὴν θείαν εὐχαριστίαν χρήσιμα ἱερὰ σκεύη εἶναι :

1. **Ὁ Ἅγιος Δίσκος** ἢ τὸ δισκάριον. Εἰκονίζει τὴν φάτνην, ἐν ἧ ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ. Κατάσκευάζεται ἀπὸ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἢ καὶ κασσίτερον.

2. **Ὁ Ἀστερίσκος ἢ Ἀστήρ**. Συμβολίζει τὸν ἀστέρα, τὸν ὁποῖον εἶδον οἱ μάγοι εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ ὁ ὁποῖος ἐλθὼν ἐστάθη ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον. Εἶναι μετάλλινος ἰσοσκελῆς σταυρὸς ἔχων κεκαμμένα τὰ ἄκρα πρὸς τὰ κάτω καὶ εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Δίσκου, χρησιμεύει δὲ νὰ κρατῆ ὑψωμένον τὸ κάλυμμα τοῦ Ἁγίου Δίσκου, ὥστε νὰ μὴ ἐφάπτεται τοῦτο τοῦ τιμίου ἄρτου καὶ οὕτω νὰ σκορπίζωνται ἢ μετακινῶνται αἱ ἐν αὐτῷ μερίδες.

3. **Τὸ Ἅγιον ποτήριον**. Παριστᾷ τὸ ποτήριον τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ νὰ πῶσι κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον. «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες». Ἐντὸς αὐτοῦ τίθεται οἶνος ἐρυθρὸς καὶ ὕδωρ. Κατάσκευάζεται ἀπὸ ἄργυρον, ἢ χρυσοῦν ἢ καὶ κασσίτερον κοσμεῖται δὲ συνήθως διὰ πολυτίμων λίθων.

4. **Τὰ καλύμματα**. Ὁ Ἅγιος Δίσκος καὶ τὸ Ποτήριον καλύπτονται ἕκαστον δι' ἑνὸς μικροῦ καλύμματος. Ταῦτα συμβολίζουν τὰ σάρανα, δι' ὧν περιετυλίχθη ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν γέννησίν του, ὡς καὶ τὰ σινδόνα τὰ χρησιμεύσαντα κατὰ τὸν ἐνταφιασμόν του.

5. **Ὁ Ἀήρ**. Παριστᾷ τὴν σινδόνην, δι' ἧς ἐτύλιξεν ὁ Ἰωσήφ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἔθηκεν ἐν τῷ τάφῳ.

6. **Ἡ Λόγχη**. Μικρὸν μαχαιρίδιον ἀποληγὸν εἰς τὸ ἄκρον τῆς λαβῆς του εἰς σταυρόν. Παριστᾷ τὴν λόγχην, διὰ τῆς ὁποίας εἰς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξε τὴν πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ μικρὸν πρὸ τῆς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀποκαθλώσεως. Διὰ τῆς λόγχης ἐξάγεται ἐκ τῆς προσφορᾶς ὁ ἅγιος ἄρτος καὶ αἱ μερίδες.

7. **Ἡ Λαβίς**. Μικρὸν κοχλιάριον χρησιμεῦον εἰς μετάδοσιν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος τοῖς πιστοῖς. Ἡ χρῆσις

αὐτῆς ἐπενοήθη πιθανῶς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χύσεως τοῦ Ἁγίου ποτηρίου.

8. **Τὸ Ζέον.** Τὸ μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον, ἐν ᾧ θερμαίνεται τὸ ὕδωρ, ἵνα ἐγκυθῆ εἰς τὸ Ἅγιον ποτήριον. Συμβολίζει τὸ ὕδωρ τὸ ἐγκυδὲν ἐκ τῆς νυχθείσης πλευρᾶς τοῦ Κυρίου.

9. **Ὁ Σπόγγος ἢ Μοῦσα.** Ὑπενθυμίζει τὸν σπόγγον τὸν ὁποῖον πληρώσαντες ὄξους προσέφερον εἰς τὸν Χριστόν, ἵνα πῆ. Δι' αὐτοῦ καθαρίζεται ὁ Ἅγιος Δίσκος καὶ τὸ Ἅγιον ποτήριον.

10. **Τὰ ριπίδια.** Ταῦτα παριστοῦν τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων, ἅτινα παρίστανται κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων τῆς θείας εὐχαριστίας. Ταῦτα ἐχρησίμευον ἵνα οἱ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρισκόμενοι διάκονοι ριπίζωσι τὰ τίμια δῶρα, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ εἰς αὐτὰ κανὲν ἔντομον. Τὰ ριπίδια ἀντικατέστησεν ὁ Ἄηρ.

Ἅλλα ἱερὰ σκεύη.

1. **Τὸ Θυματήριον.** Εἶναι μετάλλινον δοχεῖον ὅμοιον πρὸς κύπελλον μὲ κάλυμμα κρεμάμενον δι' ἀλύσεως, ἣτις φέρει δώδεκα κωδωνίσκους δηλοῦντας τοὺς δώδεκα ἀποστόλους. Ἐν αὐτῷ θέτουν ἀναμμένους ἄνθρακας καὶ λιβάνιον καὶ θυμοῦν οἱ λειτουργοὶ τὸν ναόν, τὰς ἁγίας εἰκόνας, τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα καὶ τοὺς ἐκκλησιαζομένους. Τὸ θυματήριον συμβολίζει τὴν προσευχήν.

2. **Τὸ Μυροδοχεῖον.** Εἶναι ὑάλινον χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν μικρὸν δοχεῖον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ Ἅγιον Μύρον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς μετὰ τὸ βάπτισμα χρίζει τὸν βαπτισθέντα.

3. **Ὁ Ἐπιτάφιος.** Εἶναι ὕφασμα πολύτιμον χρυσοῦφαντον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ἡ σκηνὴ τῆς ταφῆς τοῦ Χριστοῦ. Χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἐπιταφίου θρήνου.

4. **Τὰ ἑξαπτέρυγα.** Εἶναι δίσκοι ἔχοντες χαραγμένας ἢ σκαλισμένας μορφὰς ἀγγέλων μὲ ἕξ πτέρυγας. Τὰ ἑξαπτέρυγα τοποθετοῦνται ἐπὶ ὑψηλῶν κονταρίων δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ὑψοῦται ὁ τίμιος σταυρός.

5. **Τὰ Δικηροτρίκηρα.** Εἶναι δύο κηροστάσια, ἕξ ὧν τὸ ἓνα ἔχει τρία καὶ τὸ ἄλλο δύο κηρία. Τούτων γίνεται χρῆσις, ὅταν ἱερουργῆ ὁ Ἐπίσκοπος. Τὸ μὲν δικήριον συμβολίζει τὴν διπλὴν φύσιν τοῦ Σωτῆρος, τὸ δὲ τρικήριον τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

6. **Τὰ κηροπήγια ἢ Μανωάλια.** Ταῦτα χρησιμοποιοῦνται, πρὸς τοποθέτησιν τῶν κηρίων ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαζομένων. Ὁ κηρὸς εἶναι σύμβολον τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, αἱ δὲ λαμπάδες συμβολίζουν τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην. Τούτου ἕνεκα μεταχειρίζομεθα λαμπάδας εἰς τοὺς γάμους, τὰς βαπτίσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κηδείας καὶ τὰ μνημόσυνα.

7. **Τὰ λάβαρα ἢ ἱεραὶ σημαῖαι.** Εἶναι ἐκκλησιαστικαὶ παραστάσεις κεντημένα ἐπὶ ὑφάσματος (ἢ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, μαρτύρια διαφόρων Ἁγίων, ἢ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου, ὃν τιμᾷ ὁ ναὸς κλπ.).

8. **Τὸ δίπτυχον.** Πίναξ δίπτυχος χάρτινος ἢ ξύλινος, εἰς σχῆμα βιβλίου καὶ τοποθετημένος εἰς τὴν προσκομιδὴν. Εἰς τὸ ἓν φύλλον γράφονται τὰ ὀνόματα τῶν ζώντων καὶ εἰς τὸ ἕτερον τῶν τεθνεώτων, οὓς μνημονεύει ὁ ἱερεὺς καθ' ἣν ὥραν ἀγιάζονται τὰ τίμια δῶρα.

9. **Ὁ Ἄετός.** Εἶναι τεμάχιον ὑφάσματος στρογγύλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται αἰετὸς ἔχων ἀνοικτὰς πτέρυγας. Ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος τούτου πατᾶ ὁ χειροτονούμενος Ἐπίσκοπος καὶ ἀπαγγέλλει τὸ «πιστεύω». Ὁ αἰετὸς παριστᾷ τὸν ἐπίσκοπον, ὅστις ὀφείλει νὰ ἔχη ὑψωμένην τὴν ψυχὴν του πρὸς τὸν θεὸν καὶ νὰ προσέχη ἀπὸ ὑψηλὰ τὴν ἐπισκοπὴν του.

10. **Αἱ Κανδήλαι.** Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μετεχειρίζοντο ἔλαιον διὰ τὰς κανδήλας (λυχνίας), τῶν ναῶν. Τὸ ἔλαιον εἶναι σύμβολον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ θεοῦ. Ἡ κανδήλα ἢ καίουσα εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ὀπισθεν αὐτῆς λέγεται ἀκοίμητος, διότι καίει ἡμέραν καὶ νύκτα. Παριστᾷ τὸ φῶς τοῦ κυρίου τὸ φωτίζον τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ κανδήλαι αἱ καίουσαι ἔμπροσθεν τῶν Ἁγίων εἰκόνων, δηλοῦν τὴν τιμὴν καὶ τὸν σεβασμὸν, τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς εἰκονιζομένους Ἁγίους.

Αἱ ἐπτάφωτοι κανδήλαι συμβολίζουν τὰ ἑπτὰ μυστήρια. Αἱ ἔχουσαι δώδεκα συμβολίζουν τοὺς δώδεκα ἀποστόλους. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εἰκονοστασίου κρέμαται μία μεγαλύτερα κανδήλα συμβολίζουσα τὸν Χριστόν.

11. **Οἱ Πολυέλαιοι.** Πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ θεοῦ ὑπάρχουν ἐν τοῖς ναοῖς οἱ πολυέλαιοι, συμβολίζοντες τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ὁ μεσαῖος Πολυέλαιος ἐπειδὴ ἔχει σχῆμα κύκλου λέ-

γεται καὶ χορός. Συμβολίζει τὰ ἀγγελικά τάγματα, τὴν θριαμβεύουσαν ἐκκλησίαν.

12. *Αἱ Ἅγιαι εἰκόνες.* Ἐν τοῖς ναοῖς ὑπάρχουν καὶ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων κρέμανται κανδήλαι.

13. *Ἡ Κολυμβήθρα.* Εἶναι χάλκινος λέβης χρησιμεύων διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος. Ἐχει δύο λαβάς καὶ εἰς τὰ πλάγια σκαλισμένους σταυρούς. Ἡ Κολυμβήθρα συμβολίζει τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐβαπτίσθη ὁ Χριστὸς ἢ τὴν Κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, εἰς νὴν ὁποῖαν εἰσήρχοντο οἱ πάσχοντες πρὸς θεραπείαν.

14. *Οἱ Κώδωνες ἢ τὰ Σήμαντρα, (Καμπάναι).* Κατὰ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους τοὺς πιστοὺς ἐκάλουν εἰς τοὺς ναοὺς οἱ λαοσυνάκται, δηλ. εἰδικοί κλητῆρες, οἱ ὁποῖοι περιερχόμενοι τὰς οἰκίας τῶν χριστιανῶν καὶ κρούοντες τὰς θύρας τῶν εἰδοποιοῦν αὐτοὺς νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν ναόν. Βραδύτερον ἐν τοῖς Μοναστηρίοις ἔκαμνον χοῦσιν σαλπύγγων (Ἅγιος Παχώμιος, ἐν Αἰγύπτῳ Δ' μ. Χ. αἰῶνα). Μετὰ ταῦτα κατεσκευάσαν τὰ σήμαντρα ἢ ἀγιοσίδηρα, ἅτινα ἦσαν τεμάχια ξύλινα ἢ σιδηρᾶ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκτύπα διὰ ξύλου ὁ ἐπιστάτης τοῦ ναοῦ, κάμνων οὕτω προσκλήτηριον τῶν πιστῶν. Τέλος τῷ 865 ἐπὶ τοῦ Βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἀνηρτήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ πρῶτοι κώδωνες, οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρα ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν κοινῶς καμπάναι, ἀπὸ τοῦ ἐν Καμπανίᾳ ὀνομαστοῦ χαλκοῦ, ἔνθα τὸ πρῶτον κατεσκευάσθησαν.

ΙΕΡΑ ἈΜΦΙΑ

Ἱερά ἄμφια λέγομεν τὴν ἰδιαίτεράν στολὴν τῶν κληρικῶν. Ἡ Ἱερατικὴ στολὴ εἶναι ἀρχαιοτάτη χρησιμοποιοῦμένη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν ἀποστόλων «τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τροφάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε» Παύλου, ἐπιστ. πρὸς Τιμοθ. Β', δ, 13. Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον διὰ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἰδιαίτερα ἄμφια, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ χρησιμοποιοῦν ἴδια ἄμφια διὰ τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν λατρείαν τῶν Θεῶν.

Τὰ ἱερά ἄμφια τῶν κληρικῶν εἶναι λευκὰ πρὸς δῆλωσιν τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς των. Ἐνδυόμενοι ταῦτα τὰ σφραγίζουσιν

διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός των μετὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τὰ ἀσπάζονται καὶ δι' ἓνα ἕκαστον λέγουν ἰδιαιτέραν εὐχὴν.

Οἱ κληρικοί ἔχουν τρεῖς βαθμοὺς, τοῦ Διακόνου, Ἱερέως καὶ Ἐπισκόπου· πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὀνομασίαι εἶναι τίτλοι τιμῆς. Δι' ἕκαστον βαθμὸν ἔχουν καὶ ἰδιαιτέρα ἄμφια.

Τὰ ἱερά ἄμφια τοῦ Διακόνου.

1. **Τὸ στιχάριον.** Εἶναι λευκὸς χιτῶν φθάνων μέχρι τῶν ποδῶν καὶ ἔχων εὐρείας χειρίδας (μανίκια)· «τὸ στιχάριον λευκὸν ὄν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ τὴν αἴγλην ἐμφαίνει» (Πατριάρχης Γερμανός), λέγεται οὕτω ἀπὸ τὸ στίχων διότι τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν ἔφερε καθέτως ἐπιμήκεις στίχους «ποταμοὺς» ἐρυθροὺς, συμβολίζοντας τὸ αἷμα τοῦ σωτῆρος ἢ κατ' ἄλλους τὸ κυριώτερον μέλημα τοῦ κληρικοῦ δηλ. τὴν διδασκαλίαν, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου· «ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεῦσουσιν ὕδατος ζωῆς» Ἰωάν. ζ'. 38. Τὸ στιχάριον εἰκονίζει τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας τῶν κληρικῶν. Εἶναι λευκὸν συνήθως καὶ τὸ φέρουν οἱ προεσβύτεροι, οἱ ἀναγνώσται καὶ τὰ παιδιά, τὰ ὑπηρετοῦντα εἰς τὸν ναόν.

2. **Τὰ ἐπιμανίκια.** Εἶναι μικρὰ τεμάχια ἐξ ὑφάσματος καλύπτοντα τὸν καρπὸν τῆς χειρός. Συμβολίζουν τὴν δύναμιν, ἢ ὅποια νικᾷ τοὺς ἐχθρούς, διὰ τοῦτο ὁ κληρικός φορῶν ταῦτα ὀναφρονεῖ· «αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, ἡ δεξιὰ σου Κύριε, δεδόξασται, ἐν ἰσχύϊ, ἡ δεξιὰ σου Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς». κλπ.

3. **Τὸ δράριον.** Στενὴ καὶ μακρὰ λωρὶς ἐξ ὑφάσματος, δι' ἧς ὁ Διάκονος τυλίσσει τὸ σῶμά του ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ὥστε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς νὰ πίπτῃ ἔμπροσθεν καὶ τὸ ἄλλο ὀπισθεν, συμβολίζει τὸς πρέουγος τῶν Ἀγγέλων. Εἶναι ξενικὴ λέξις παραγομένη ἐκ τοῦ αναγε=εἶχεσθαι, διότι ὁ διάκονος κρατῶν τοῦτο ἐκφρονεῖ τὰς αἰτήσεις ἢ ἀπὸ τοῦ os=osis στόμα καὶ σημαίνει τὸ μανδήλιον πρὸς σπόγγισμα τοῦ στόματος τῶν μεταλαμβάνόντων τῶν θείων μυστηρίων ἢ ἀπὸ τὸ ὦρα, διότι ὁ διάκονος κρατῶν αὐτὸ διὰ τῶν τριῶν δακτύλων δεικνύει κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τῆς λειτουργίας τί ἔχει νὰ γίνῃ.

Ὁ Διάκονος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς θείας κοινωνίας περιβάλλεται τοῦτο σταυροειδῶς πρὶν ἀναφωνῆσθαι τὸ «πρόσχωμεν».

Τὸ δράριον εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ Διακόνου.

Ἱερὰ ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου.

1. Τὸ στιχάριον, 2) τὰ ἐπιμανίκια τοῦ Διακόνου, 3) ἐπιτραχήλιον ἢ Περιτραχήλιον, ὕφασμα στενὸν καὶ ἐπίμηκες φερόμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἢ περὶ τὸν τράχηλον. Συμβολίζει τὴν ἄνωθεν κατερχομένην χάριν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἱερέως εἰς τὸν Χριστόν. Περιβαλλόμενος τοῦτο ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ἐκχέων τὴν χάριν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς»· τοῦτο ἀπολήγει εἰς κροσσούς σημαίνοντας τὰ ψυχὰς τῶν πιστῶν κρεμμαμένας ἐκ τοῦ τραχήλου τοῦ ἱερέως καὶ συνεπῶς οὗτος ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ διδάσκη τὸν λαὸν καθ' ἑκάστην, διὰ τοῦτο οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες ὀρίζουν· «ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δὲ τῇ ἀμελείᾳ καὶ ἄσθυμιά καθαιρείσεσθω». Ἄνευ τοῦ Περιτραχήλιου οὐδεμίαν ἱεροπραξίαν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἱερεὺς.

Τὸ Ἐπιτραχήλιον εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ πρεσβυτέρου.

4. **Ἡ Ζώνη.** Ἄωρίς ἐξ ὑφάρματος, ἣτις περιζώνει τὴν μέσην τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ συμβολίζει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Χριστὸς εἰς αὐτὸν ἵνα καταπατήσῃ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας.

Ὁ Ἱερεὺς ὀφείλει νὰ φορῇ αὐτὴν ὅταν ἱεουργῇ.

5. **Τὸ ἐπιγονάτιον.** Ὑφασμα τετράγωνον κρεμάμενον ἐκ τῆς ζώνης καὶ φθάνον μέχρι τοῦ γόνατος τοῦ δεξιοῦ ποδός. Εἶναι δηλωτικὸν τοῦ ἀξιώματος καὶ διὰ τοῦτο τὸ φέρουν μόνον ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ἔχοντες ἐκκλησιαστικὸν τι ἀξίωμα (ὀφρίκιον). Ἐπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς, ὁ Σταυρὸς ἢ Ἄγγελος. Συμβολίζει τὴν ρομφαίαν τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κληρικὸς πολεμᾷ τοὺς ὁρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθρούς. Τὸ ἐπιγονάτιον φέρει καὶ εἰκόνα ἀγγέλου θέλοντος νὰ φύγῃ ἢ σκηνὰς ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Σωτήρος.

6. **Ὁ Σταυρὸς.** Φέρεται ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ συμβολίζει τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχουν οἱ κληρικοί.

7. **Τὸ Φαιλόλιον ἢ Φαινόλιον.** Ἐπενδύτης ἄνευ χειρῶν. Καταβιβάζεται διὰ τῆς κεφαλῆς καλύπτων τοὺς ὤμους καὶ τὸ στήθος τοῦ ἱερέως καὶ φθάνει μέχρι τῶν ποδῶν του. Συμβολίζει

τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνέδυσαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἐμπαιγμὸν «ἐκδύσαντες αὐτόν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνη» (Ματθ. κζ'), διὰ τοῦτο τὸ φαιλόντιον εἶναι πλήρες σταυροῶν.

8. **Τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον.** Ὑφασμα μέλαν προσσημοζόμενον ἐπὶ τοῦ καλυμμαυχίου καὶ καλύπτει τὸν τράχηλον καὶ τὰ ὦτα τοῦ κληρικοῦ. Συμβολίζει τὴν αὐταπάρνησιν τούτου ἀπὸ τὰ κοσμικὰ καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ θεῖα.

Ἱερά ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου.

1) Τὸ στιχάριον, 2) τὰ ἐπιμανίκια, 3) τὸ ἐπιτραχήλιον, 4) ἡ ζώνη, 5) τὸ ἐπιγονάτιον, 6) ὁ σταυρός, 7) τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον, τὰ ὁποῖα φέρουν ὁ διάκονος καὶ ὁ πρεσβύτερος.

8. Τὸ ἐγκόλιον. Εἰκόνισμα κυκλικὸν ἢ ὠσειδὲς τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας. Κρεμάται διὰ χρυσοῦς ἀλύσειος ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἐπὶ τοῦ στήθους. Συμβολίζει τὴν καθαρὰν καρδίαν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχη ὁ Ἐπίσκοπος.

9. **Ὁ Σάκκος.** Ἐνδυμα πολυτελὲς ἔχον χειρίδας κοντὰς ἀλλὰ πλατείας καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο μεγάλων φύλλων, ἅτινα συνδέονται διὰ ταινιῶν καὶ μικρῶν κυκλικῶν κωδωνίσκων. Συμβολίζει τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνέδυσαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἐμπαιγμὸν.

10. **Τὸ Ὠμοφόριον.** Μέγα καὶ μικρὸν ὠμοφόριον. Ἐπὶ τοῦ Σάκκου φέρουν οἱ ἐπίσκοποι ἐν στενὸν καὶ μακρὸν ἄμφιον περιβάλλουν δι' αὐτοῦ τοὺς ὄμους καὶ τὸν τράχηλον εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἐν ἄκρον αὐτοῦ νὰ λίπη ἔμπροσθεν καὶ τὸ ἄλλο ὀπισθεν καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ ὠμοφόριον. Εἶναι τὸ ὠράριον τοῦ Διακόνου, ἀλλὰ πλατύτερον καὶ μεγαλύτερον. Εἶναι δύο εἰδῶν, τὸ μέγα καὶ μικρὸν. Τὸ μέγα ὠμοφόριον φορεῖ ὁ Ἐπίσκοπος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λειτουργίας μέχρι τῆς ὥρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγιγνώσκειται τὸ Εὐαγγέλιον.

Τὸ δὲ μικρὸν ὠμοφόριον φορεῖ κατὰ τὴν τέλει τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τὸ ὠμοφόριον ἐν τῷ μέσῳ ἔχει συνήθως τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. Συμβολίζει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἄρας ἐπὶ τῶν ὄμων ὡς καλὸς ποιμὴν τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον καὶ ὠδηγήσας αὐτὸ εἰς τὸν οἶκον

τοῦ οὐρανοῦ πατρός. Τὸ ὁμοφόριον εἶναι τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ ἐπισκόπου.

11. **Ἡ Μίτρα.** Ὁ ἐπίσκοπος λειτουργῶν φορεῖ τὴν Μίτραν ἀντὶ τοῦ ἐπανοκαλυμμαύχου. Αὕτη ἔχουσα σχῆμα κορώνας εἶναι χρυσῆ καὶ κοσμεῖται μὲ λάμποντας πολυτίμους λίθους. Συμβολίζει τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, τὸν ἀκάνθινον στέφανον ὡς καὶ τὴν μεγάλην ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

13. **Ἡ Ποιμαντικὴ ράβδος** (Πατερίτσα). Μικρὰ χρυσῆ ράβδος ἔχουσα εἰς τὴν κορυφὴν αὐτῆς δύο σκαλιστοὺς ὄφεις, βλέποντας ἀντιθέτως, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σταυρόν. Οἱ δύο ὄφεις συμβολίζουν τοὺς ὄρατοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς καὶ ὁ σταυρὸς τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἔχη ὁ ἐπίσκοπος, ὅπως νικᾷ τοὺς ἐχθροὺς τῶν πιστῶν του καὶ ὀδηγῇ αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Συμβολίζει καὶ τὴν ὑπεριάτην ἐξουσίαν τοῦ Ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

14. **Ὁ Μανδύας.** Ἐπίμηκες καὶ πολυτελὲς ἄμφιον, τὸ ὁποῖον οἴπτεται ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Ἐπισκόπου. Συμβολίζει ὅτι καὶ ὁ Σάκος.

Οἱ κληρικοὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας φοροῦν μέλαν ἔνδυμα εἰς ἔνδειξιν ἀξιοπρεπείας καὶ σοβαρότητος καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φοροῦν μέλαν κάλυμμα, λεγόμενον καλυμμαῦχι, ἐπειδὴ ἄλλοτε ἐπιπτε ὄπισθεν καὶ ἐκάλυπτε τὸν ἀγχένα.

ΕΟΡΤΑΙ

Ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας, τὴν δὲ ἑβδόμην ἀνεπαύθη. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὠνόμασε Σάββατον, δηλ. ἡμέραν ἀναπαύσεως.

Οἱ Χριστιανοὶ ἐδέχθησαν ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος· ἀφιέρωσαν αὐτὴν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ὠνόμασαν Κυριακὴν, διότι κατ' αὐτὴν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας αὕτη ἦτο ἡ μόνη ἑορτὴ. Βραδύτερον καθιερώθησαν καὶ ἄλλαι ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων.

Τὰς ἑορτὰς ταύτας ἡ Ἐκκλησία μας διήρρεσεν εἰς 1) Δεσποτικὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου (τοῦ Δεσπότου), 2) Θεομητορικὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ 3) τῶν

Ἁγίων ἀναφερομένας εἰς τὴν μνήμην τῶν Χριστιανῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ἢ ἑμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐκηρύχθησαν Ἅγιοι.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὅλως ἰδιαιτέρως ἐτιμῶντο ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευὴ τῆς ἑβδομάδος, διότι τὴν μὲν Τετάρτην συνελήφθη ὁ Σωτὴρ, τὴν δὲ Παρασκευὴν ἐσταυρώθη. Καθιερώθη μάλιστα καὶ νηστεία κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς.

ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Αἱ Δεσποτικαὶ εορταὶ εἶναι ἀκίνητοι καὶ κινηταί.

α'. Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ εορταί.

Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ εορταὶ ὀνομάζονται ἐκεῖναι, αἱ ὅποια εορτάζονται κατ' ἔτος καὶ καθ' ὄρισμένην ἡμέραν τοῦ μηνός.

Κέντρον ἔχουν τὴν εορτὴν τῶν Χριστουγέννων, τοιαῦται δὲ εορταὶ εἶναι :

1. **Τὰ Χριστούγεννα.** Ἐορτάζονται εἰς τὰς 25 Δεκεμβρίου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ χρονολογία αὕτη ὄρισθη τὸ 336 ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἰουλίου. Τῆς εορτῆς τῶν Χριστουγέννων προηγεῖται νηστεία 40 ἡμερῶν.

2. **Ἡ Περιτομὴ τοῦ Κυρίου.** Ἐορτάζεται τὴν 1ην Ἰανουαρίου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς περιτομῆς τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἑβραῖοι ὀκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου συνήθιζον νὰ δίδωσιν αὐτῷ ἓν ὄνομα. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὀνομάσθη Ἰησοῦς, δηλ. Σωτὴρ τοῦ Κόσμου.

3. **Τὰ Ἅγια Θεοφάνεια ἢ τὰ Φῶτα.** Τὴν 6 Ἰανουαρίου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐβαπτίσθη ὁ Ἰησοῦς εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν (Ματθ. Γ 13—17). Ἡ εορτὴ αὕτη λέγεται Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς βαπτίσεως ἐφανερώθη ὁ Θεός, (ὁ πατήρ), λέγων· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ ἠδδόκησα»· ἐφάνη καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς Περιστερά, δηλαδή ἐφανερώθη σαφῶς τὸ τριεπίστατον τῆς θεότητος. Βραδύτερον κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐβαπτίζοντο συνήθως οἱ κατηχούμενοι καὶ διὰ τοῦτο λέγεται καὶ εορτὴ τῶν Φώτων (Ματθ. Γ. 13—17).

4. **Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Σωτῆρος.** Ἐορτάζεται τὴν 2 Φεβρουαρίου, ἴτοι 40 ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἡ παρθένος Μαριάμ ἔφερε τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸν ναὸν ὡς πρωτότοκον καὶ προσέφερε τὴν ὑπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ὀριζομένην θυσίαν περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς. Ἐκεῖ τὸν ὑπεδέχθη ὁ γέρον προφήτης Συμεὼν (Λουκ. Β' 22—40).

5. **Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.** Ἐορτάζεται εἰς τὰς 6 Αὐγούστου πρὸς ἀνάμνησιν τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ (Ματθ. ΙΖ, 1—5).

6. Τοῦ Σταυροῦ.

Ἐορταί τοῦ Σταυροῦ εἶναι :

1. **Ἡ ὕψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ.** Ἐορτάζεται τὴν 14 Σεπτεμβρίου, τὴν ἡμέραν δηλ., κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Μακάριος ὕψωσε τὸν τιμιον Σταυρὸν, διὰ τὰ δύναται τὸ πλῆθος νὰ ἴδῃ καὶ προσκυνήσῃ αὐτόν. Τὸν τιμιον Σταυρὸν εὔρεν ἡ Ἁγία Ἑλένη ὁδηγηθεῖσα ἀπὸ τὸ φυτὸν βασιλικός, ποὺ ἐφύετο εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ἦτο χωμένος ὁ Σταυρός, καὶ διὰ τοῦτο καὶ σήμερον ὁ Σταυρὸς περιβάλλεται μὲ βασιλικόν. Ὅταν δὲ ὑψώνεται ὁ Σταυρὸς ψάλλεται : «Τὸν Σταυρὸν σου προσκυνούμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν Ἁγίαν σου Ἀνάστασιν ὑμνοῦμεν καὶ δοξάζομεν». Τὴν ἡμέραν αὐτὴν νηστεύουν οἱ χριστιανοί.

2. **Τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.** Τὴν Τρίτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης τεσσαρακοστῆς, πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν νηστευόντων πιστῶν, ὅπως λαμβάνοντες οὗτοι νέας δυνάμεις διέλθουν τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

3. **Ἡ εὔρεσις τοῦ Σταυροῦ.** Τὴν 6 Ματίου, δηλ. τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ Ἁγία Ἑλένη εὔρεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν τιμιον Σταυρὸν.

Β'. ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Κινηταί εορταί εἶναι αἱ εορταί, αἵτινες δὲν εορτάζονται εἰς ὠρισμένην ἡμέραν τοῦ μηνός, ἀλλ' εἰς ὠρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, ἐπειδὴ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν εορτὴν τοῦ Πάσχα εορταζόμενα πρὸ ἢ μετὰ τὸ Πάσχα.

α') Κινηταί εορταί πρὸ τοῦ Πάσχα.

1. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.** Ἐορτάζεται

10 εβδομάδας πρὸ τοῦ Πάσχα ἢ 3 εβδομάδας πρὸ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Τότε ἀναγινώσκεται τὸ εὐαγγέλιον τῆς παραβολῆς τοῦ Τελόνου καὶ Φαρισαίου (Λουκᾶ ΙΗ'), ἐκ τῆς ὁποίας ἐδόθη καὶ τὸ ὄνομα.

2. **Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου.** Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκεται ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ (Λουκ. ιε').

3. **Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἀπόκρεω.** Ὀνομάζεται οὕτω, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν τρώγεται κρέας, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπομένης ἐβδομάδος γίνεται ἀπογὴ ἀπὸ τῆς κρεωφαγίας, καὶ συγχρόνως προπαρασκευῆ διὰ τὴν νηστείαν. Τότε ἀναγινώσκεται τὸ εὐαγγέλιον τῆς εἰκόνας τῆς Μελλούσης κρίσεως. (Λουκ. κε').

4. **Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου.** Κατ' αὐτὴν τρώγομεν τυρόν, γάλα κλπ., ἀπὸ δὲ τῆς ἐπομένης ἡμέρας, Καθαρᾶς Δευτέρας, ἄρχεται ἡ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Ἀναγινώσκεται τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου Κεφ. στ', τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ περὶ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης.

Ἡ πρώτη ἐβδομάς τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς λέγεται καθαρὰ ἐβδομάς, ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ καθαρίζονται διὰ τῆς νηστείας.

5. **Πρώτη Κυριακὴ τῶν νηστειῶν.** Λέγεται καὶ Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα ἀνεστήλωσε τὰ εἰκόνας καὶ ἔλαυσε ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Εἰκονομάχων. Τὸ Σάββατον πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω, λέγεται καὶ Ψυχρὸ Σάββατον, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸ γίνονται μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων.

Κατὰ τὰ μνημόσυνα πρὸς συγχώρησιν τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων, διανέμουν ἄρτον, (ἐλεημοσύνην) καὶ κόλλυβα (βρασμένον σῖτον). Τὸ Σάββατον τὸ πρὸ τῆς Α' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν ἐορτάζομεν τὴν μνήμην τοῦ Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης τὸ 362 εἶχε διατάξει νὰ μολύνουν τὰ τρόφιμα τῆς ἀγορᾶς μὲ τὰ αἵματα τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα φάγουν ἀπ' αὐτὰ οἱ Χριστιανοὶ καὶ μολυνθοῦν. Ὁ Θεόδωρος ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως Εὐδόξιον συνέστησε νὰ μὴ φάγουν οἱ Χριστιανοὶ ἐξ αὐτῶν ἀλλὰ νὰ φάγουν κόλλυβα.

6. **Δευτέρα Κυριακὴ τῶν νηστειῶν.** Κατ' αὐτὴν ἐορτάζεται ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ὑπερήσπισε τὴν Ὀρθοδοξίαν.

7. *Τρίτη Κυριακή τῶν νηστειῶν*, ἡ λεγομένη καὶ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως.

8. *Τετάρτη Κυριακή τῶν Νηστειῶν*. Κατ' αὐτὴν ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ συγγραφέως τῆς Κλίμακος.

9. *Πέμπτη Κυριακή τῶν νηστειῶν*. Τὴν μὲν ἐσπέραν τῆς Τετάρτης τῆς ἐβδομάδος ταύτης ψάλλεται ὁ Μέγας Κανὼν, ἔργον τοῦ ἐπισκόπου Κρήτης Ἀνδρέου, τὴν δὲ ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς ψάλλεται ὁλόκληρον τὸ περιφημον ποίημα ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, (οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου).

10. *Ἑκτη Κυριακή τῶν νηστειῶν ἢ Κυριακή τῶν Βαῶν*. Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (Ἰωάν. Ιβ' 1—18).

11. *Ἡ Μεγάλῃ ἐβδομάς*. Ἡ ἀκολουθία ἐβδομάς λέγεται μεγάλη διὰ τὰ μεγάλα γεγονότα τὰ συμβάντα κατ' αὐτὴν σχετικῶς μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου.

Μ. Δευτέρα. Μνημονεύεται κατ' αὐτὴν ὁ Ἰωσήφ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰακώβ, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία του ὁμοιάζει μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σωτῆρος· καθὼς δηλαδὴ ἐκεῖνος ἐφθονήθη καὶ ἐπωλήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

Μ. Τρίτη. Κατ' αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται ἡ παραβολὴ τῶν Δέκα Παρθένων καὶ τὴν ἐσπέραν ψάλλεται τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς.

Μ. Τετάρτη. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν συνέλαβον τὸν Κύριον.

Μ. Πέμπτη. Ἀγαγιγνώσκονται τὴν ἐσπέραν τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια, τὰ ὁποῖα διηγοῦνται τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τὸ πέμπτον εὐαγγέλιον ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος ἐξάγει καὶ περιφέρει ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὸν τίμιον Σταυρόν, ὁ ὁποῖος φέρει ἐπάνω του ἐσταυρωμένον Χριστὸν καὶ ψάλλει τὸ «Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου...».

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν γίνεται ἡ ἀνάμνησις τοῦ Μυστικῶν δείπνου. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀγιαάζεται καὶ τὸ Ἅγιον Μύρον ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Μ. Παρασκευή. Κατ' αὐτὴν ἐσταυρώθη ὁ Κύριος. Τὴν ἐσπέραν ψάλλεται ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου καὶ γίνεται ἡ περιφορὰ τούτου.

Μ. Σάββατον. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν τηρεῖται μεγάλη νηστεία. Ὁ ἱερεὺς ψάλλων τὸ «ἀνάστα ὁ Θεὸς...» ραίνει

δι' ἀνθέων τὸν ναὸν καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν κτυποῦν χαρμόσυνα, ἐπειδὴ προαναγγέλλουν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

12. **Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.** Ἡ μεγαλύτερα ἑορτὴ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, διότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀνεστήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου (Ματθ. κη', Μάρκ. ιστ', Λουκ. κδ' καὶ Ἰωάννου κ'). Λέγεται καὶ Λαμπρὰ διὰ τὰ χαρμόσυνα γεγονότα τῆς ἡμέρας. Κατ' αὐτὴν ψάλλεται τὸ ἀναστάσιμον τροπάριον «Χριστὸς Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος». Ὁ ἔσπερινός τοῦ Πάσχα (Ἀπόγευμα) ὀνομάζεται Ἀγάπη, ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ ἀντήλλασσον ἀσπασμόν. Τότε ἀναγινώσκεται εἰς πολλὰς γλώσσας τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου (Ἰωάν. κ. 17), τὸ ὁποῖον διηγεῖται τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ τὸν χαιρετισμόν του «Εἰρήνη ὑμῖν».

Τὸ Πάσχα καθιερώθη ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου νὰ ἑορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς Ἰσημερίας. Καθιερώθη δὲ νηστεία 40 ἡμερῶν, εἰς τὴν ὁποίαν προστίθεται καὶ ἡ νηστεία τῆς Μ. Ἑβδομάδος.

Κινηταὶ Ἑορταὶ μετὰ τὸ Πάσχα.

1. **Ἡ Ἑβδομάς τῆς Διακαινησίμου.** Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας πολλοὶ κατηχούμενοι ἐβαπτίζοντο τὴν ἑβδομάδα αὐτὴν καὶ ἔνεκα τούτου ὀνομάσθη ἑβδομάς τῆς Διακαινησίμου (διακαινίζω=κάμνω τι καινόν, δηλαδὴ καινούργος).

Τὴν Παρασκευὴν τῆς ἑβδομάδος ταύτης εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν εὗρέθη παρὰ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ἱερὰ πηγὴ. Ἡ πηγὴ αὕτη ὑπάρχει καὶ σήμερον.

2. **Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ.** Ἑορτάζεται κατ' αὐτὴν ἡ ἐμφάνισις τοῦ Σωτῆρος εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅποτε ἐπίστευσε καὶ ὁ ἄπιστος Θωμᾶς (Ἰωάν. Κ' 20—29).

3. **Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων.** Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εὐσεβεῖς γυναῖκες μετέβησαν τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης ἡμέρας τῆς ταφῆς τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν τάφον, ὅπως ἀλείψωσι τὸ σῶμά του διὰ μύρων. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐνθυμούμεθα καὶ τοὺς εὐσεβεῖς Ἰωσήφ καὶ Νικόδημον, τοὺς θάψαντας τὸν Κύριον (Μαρκ. ΙΕ' 43 καὶ ΙΣΤ' 8).

4. **Κυριακή τοῦ Παραλύτου.** Κατ' αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται ἡ περικοπὴ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου (Ε' 1—15) περὶ τῆς θεραπείας τοῦ ἐπὶ 38 ἔτη παραλύτου τῆς Βηθεσδά.

5. **Τετάρτη τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.** Κατ' αὐτὴν ἐορτάζεται τὸ μέσον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς ἐορτάζεται πρὸς ἀνάμνησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ὅταν ἦτο δωδεκαετής, (Ἰωαν. ζ. 74).

6. **Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος.** Κατ' αὐτὴν ἀναγιγνώσκεται ἡ θαυμασία περικοπὴ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (δ' 1) περὶ τοῦ διαλόγου τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος.

7. **Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ.** Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ (Ἰωάν. 1—14).

8. **Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου.** Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα ἐορτάζεται ἡ ἐορτὴ τῆς Ἀναλήψεως πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνελήφθη ὁ Κύριος εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. (Πραξ. ἀπ. α' 12). Ἐορτάζεται ἡμέραν Πέμπτην (Λουκ. ΚΔ' 40—52).

9. **Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων.** Πρὸς τιμὴν τῶν 318 θεοφόρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον.

10. **Τὸ Σάββατον τῶν κεκοιμημένων.** Κατ' αὐτὸ τελοῦν οἱ χριστιανοὶ μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων.

11. **Ἡ Πεντηκοστή.** Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς.

12. **Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων.** Τὴν ὀγδόην Κυριακὴν μετὰ τὸ Πάσχα ἐορτάζεται ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἀνθρώπων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς πίστεώς των καὶ τοῦ αἵματός των ἐθεμελίωσαν καὶ ἐστήριξαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Β'. Θεομητορικαὶ Ἐορταί.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου, τῆς Θεοτόκου, ὥρισε τὰς κάτωθι ἐορτάς.

1. **Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου.** Ἐορτάζεται τὴν 8 Σεπτεμβρίου.

2. **Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου.** Τὴν 21 Νοεμβρίου διότι

ἡ Θεοτόκος εἰς ἡλικίαν 3 ἔτων εἰσελθούσα εἰς τὸν ναὸν παρέμει-
 νεν ἐν αὐτῷ ὑπηρετοῦσα ἐπὶ 12 ἔτη.

3. **Ὁ Ἐυαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.** Τὴν 25 Μαρτίου. Ἡ
 ἡμέρα αὕτη εἶναι καὶ Ἐθνικὴ Ἑορτὴ τῶν Ἑλλήνων.

4. **Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.** Τὴν 15 Αὐγούστου.

Πρὸ τῆς ἑορτῆς ταύτης εἶναι νηστεία 15 ἡμερῶν, τὸ Δεκα-
 πενταύγουστον. Οἱ Χριστιανοὶ νηστεύουν καὶ τὴν παραμονὴν
 τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου).

5. **Ἡ Σύλληψις τῆς Θεοτόκου.** Τὴν 9 Δεκεμβρίου.

6. **Ἡ σύναξις τῆς Θεοτόκου.** Ἡ Σύναξις (συνάθροισις
 τῶν πιστῶν πρὸς τιμὴν ἐνὸς ἱεροῦ προσώπου) ἑορτάζεται τὴν
 26 Δεκεμβρίου.

Γ'. Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῶν ἁγίων
 ἐκείνων ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι προσέφεραν ἔξαιρε-
 τικὰς ὑπηρεσίας πρὸς διάδοσιν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καθιέ-
 ρωσεν ἰδίᾳς ἑορτάς.

Οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ἔχουν αὐτοὺς ὡς πρότυπα διὰ
 τὸν ἠθικὸν τῶν βίον.

1. **Τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.** Ἑορ-
 τάζεται τὴν 29 Ἰουνίου (νηστεία ἀπὸ Ἁγίων Πάντων).

2. **Τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων,** εἰς τὰς 30 Ἰουνίου.

3. **Τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου,** 30 Νοεμβρίου.

4. **Τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου,** 14 Νοεμβρίου.

5. **Τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου,** 27 Δεκεμβρίου.

6. Τῶν Μαρτύρων, Ἁγίου Γεωργίου, 23 Ἀπριλίου. Ἁγίου
 Δημητρίου, 26 Ὀκτωβρίου. Τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, 27
 Ἰουλίου. Τοῦ Ἱερομάρτυρος Χαλαλάμπους, 10 Φεβρουαρίου.
 Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου, 24 Ἰου-
 νίου (ἡ γέννησις), 29 Αὐγούστου νηστεία (ἡ Ἀποκεφάλισις), 7
 Ἰανουαρίου (ἡ σύναξις καὶ ἡ συνάθροισις τῶν πιστῶν πρὸς
 τιμὴν του).

7. **Τῶν Ἀσκητῶν.** Μεγάλου Ἀντωνίου, 17 Ἰανουαρίου,
 τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου, 20 Ἰανουαρίου, Σάββα, 5 Δεκεμβρίου.

8. Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἢ τῶν τριῶν μεγάλων πατέρων τῆς
 Ἐκκλησίας Μ. Βασιλείου, 1 Ἰανουαρίου, Γρηγορίου τοῦ Θεο-

λόγου, (Ναζιανζηνού) 25 Ἰανουαρίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, 13 Νοεμβρίου. Καὶ τοὺς τρεῖς τούτους Ἱεράρχας ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας ἀπὸ κοινοῦ τὴν 30 Ἰανουαρίου.

Ἑορτάζομεν ἐπίσης:

Τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον, Πατριάρχας Ἀλεξανδρείας, 18 Ἰανουαρίου.

Τοὺς Θανματουργοὺς πατέρας Ἅγιον Νικόλαον, 6 Δεκεμβρίου, Ἅγιον Σπυρίδωνα, 12 Δεκεμβρίου, Ἅγιον Ἀθανάσιον, 18 Ἰανουαρίου, Ἅγιον Γεράσιμον 20 Ὀκτωβρίου κλπ.

3. Ἑορτάζομεν προσέτι τὰς μεγαλομάρτυρας γυναῖκας, Ἁγίαν Αἰκατερίνην, 25 Νοεμβρίου, Ἁγίαν Εὐφημίαν 11 Ἰουλίου, Ἁγίαν Μαρίναν, 17 Ἰουλίου, Ἁγίαν Παρασκευήν, 26 Ἰουλίου, Ἁγίαν Εἰρήνην, 5 Μαΐου καὶ Ἁγίαν Βαρβάραν, 4 Δεκεμβρίου.

4. Τοὺς Ἀρχαγγέλους Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ, 8 Νοεμβρίου.

5. Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἑορτῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔχομεν καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἰσαποστόλων, Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς μητρὸς του Ἁγίας Ἐλένης, 21 Μαΐου.

6. Τέλος ἑορτάζομεν καὶ τοὺς Προφῆτας, Ἱερεμίαν, 6 Μαΐου καὶ Ἡλίαν 20 Ἰουλίου.

Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι.

Αἱ Ἀκολουθίαι τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας διαιροῦνται εἰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους. Καὶ τακτικαὶ μὲν εἶναι, αἱ Ὁραι, ὁ Ἑσπερινός, τὸ Ἀπόδειπνον, τὸ Μεσονυκτικόν, ὁ Ὄρθρος, καὶ ἡ Θεία Λειτουργία. (Θεία Εὐχαριστία). Ἐκτακτοὶ δέ, τὰ λοιπὰ ἔξ μυστήρια, ὁ Ἁγιασμός, ἡ Κηδεία, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ ὅσαι ἐκτελοῦνται κατὰ τὰς ἀνάγκας ἐκάστου Χριστιανοῦ καὶ αἵτινες περιέχονται ἐν τῷ Εὐλόγιῳ.

Τακτικαὶ Ἀκολουθίαι.

Αἱ Ὁραι.

Εἶναι ἐκτενεῖς προσευχαί· ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ ψαλμοῦς, ἀλλὰ ἔχουν εὐχὰς καὶ τροπάρια.

Αἱ ὄραι εἶναι ἡ πρώτη, τρίτη, ἕκτη καὶ ἑνάτη τῶν Ἑβραίων καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς ἡμετέρας, ἑβδόμην, ἑνάτην, δωδεκάτην καὶ τρίτην μετὰ μεσημβρίαν.

Ἡ πρώτη ὥρα (καθ' ἡμᾶς 7 πρωϊνὴ) εἶναι πρὸς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀποστέλλοντος τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἐπίσης συμβολίζει τὰ πάθη τοῦ Κυρίου, δεσμίου ἀπαχθέντος ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸν Πιλάτον ἵνα κριθῇ. Ἡ τρίτη, (καθ' ἡμᾶς 9 πρωϊνὴ), ὑπενθυμίζει τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐξεδόθη ἡ εἰς σταυρικὸν θάνατον καταδικη τοῦ Χριστοῦ. Ἐπίσης καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς. Ἡ ἕκτη, (καθ' ἡμᾶς 12 μεσημβρία), ὑπενθυμίζει τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἑνάτη, (καθ' ἡμᾶς 3 μετὰ μεσημβρίαν), ὑπενθυμίζει τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἑσπερινός.

Ὁ Ἑσπερινὸς εἶναι ἱερά ἀκολουθία ἑσπερινὴ καὶ συμβολίζει τὴν ἀποκαθάρσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἑσπερινὸς ἀναγιγνώσκεται καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος καὶ διαιρεῖται εἰς μεγάλον καὶ μικρὸν ἑσπερινόν.

Τὸ Ἀπόδειπνον.

Ἀκολουθία ἀποτελουμένη ἀπὸ εὐχάς, τροπάρια καὶ ψαλμοὺς καὶ γινομένη μετὰ τὸ δεῖπνον. Συμβολίζει τὴν ὥραν καθ' ἣν ὁ Εὐσχήμων Ἰωσήφ μετὰ τοῦ Νικοδήμου ἐκήδευσαν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Διαιρεῖται εἰς μικρὸν καὶ μέγα. Τὸ μικρὸν ἀναγιγνώσκεται καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν τῷ οἴκῳ των, τὸ δὲ μέγα ἀναγιγνώσκεται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὴν Δευτέραν, Τρίτην, Τετάρτην καὶ Πέμπτην τῶν ἑβδομάδων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς πλὴν τῆς Μ. Τετάρτης καὶ Μ. Πέμπτης. Διὰ τοῦ Ἀποδείπνου παρακαλεῖται ὁ Θεὸς νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τὴν νύκτα.

Τὸ Μεσονυκτικόν.

Ἀκολουθία ἀποτελουμένη ἀπὸ εὐχάς, τροπάρια καὶ ψαλμοὺς καὶ ἀναγιγνωσκόμενη ὑπὸ τῶν ἱερέων τὸ Μεσονύκτιον. Συμβολίζει τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, γενησομένην αἰφνιδίως καὶ ἐν βαθείᾳ νυκτὶ (Ματθ. κε' 1—13). Τὴν σήμερον ἡ ἀκολουθία γίνεται πρὸ τοῦ ὄρθρου.

Ὅρθρος.

Ἀκολουθία ψαλλομένη πρὸ τῆς θείας λειτουργίας, τὸν ὄρθρον (ἐκ τοῦ ὄρνυμι) δηλαδὴ τὰ χαράγματα. Συμβολίζει τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Σύστασις τῆς Θείας Λειτουργίας.

Θεία Λειτουργία ὀνομάζεται ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τῆς θείας εὐχαριστίας, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι τὸ κέντρον τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

Κατ' αὐτὴν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας καὶ μεταβάλλονται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν ἀνάστασίν του, συνερχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν καθιέρωσαν ἰδίαν λατρείαν. Ὁ Ἀπόστολος Λουκᾶς γράφων ὅτι οἱ πρῶτοι εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες «ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ταῖς προσευχαῖς» (πραξ. ἀποστ. Β' 42), ἔθεσε τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἱστορίας τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον μανθάνομεν ὅτι ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον, καθ' ἣν ὥραν ἔτρωγον οἱ μαθηταὶ του, λαβὼν ἄρτον καὶ κόψας αὐτὸν εἶπε: «Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Ματθ. κατ' 26—28).

Πρὸ τοῦ Μυστικοῦ δεῖπνου εἰς τὴν Καπερναοὺμ ὁ Κύριος ἐδίδαξε σαφέστατα τὴν ἐννοιαν τοῦ μυστηρίου εἰπών: «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς· ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῶς ἐστὶ βρωσίς, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστὶ πόσις» (Ἰωάν. στ' 48—63).

Οὕτω συνεστήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν Μυστικὸν δεῖ-

πνον, διὰ τῆς εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας ἢ μετουσίωσις τοῦ μὲν ἄρτου εἰς σῶμα, τοῦ δὲ οἴνου εἰς αἷμα αὐτοῦ.

Οἱ Ἀπόστολοι λοιπόν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Διδασκάλου των, συνερχόμενοι μετὰ τῶν πιστῶν καθιέρωσαν διὰ τελετῆς τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, μετουσιῶντες δι' εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. Οὕτω καθιερώθη τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Τύποι τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἔχομεν τέσσαρας τύπους λειτουργιῶν :

1. **Ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου.** Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἀποδίδει εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον καὶ πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων τὴν λειτουργίαν, ἣτις φέρει τὸ ὄνομά του. Λέγεται ἀδελφόθεος ἐπειδὴ ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ὡς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ (τοῦ μνηστῆρος τῆς Μαριάμ). Εἶναι ἡ πρώτη λειτουργία, ἀλλ' ἂν ἐκτενῆς καὶ διὰ τοῦτο τελεῖται ἀπαξ τοῦ ἔτους τὴν 23 Ὀκτωβρίου ἡμέραν, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ μνήμη του.

2. **Ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου.** Ὁ Μ. Βασίλειος ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου ἀφῆρσεν ἀναγνώσματα ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἄρχεῖα δειήσεις καὶ εὐχὰς καὶ οὕτω συνέταμε ταύτην. Προσέθεσεν ὅμως ὕμνους τινὰς καὶ κατέστησεν αὐτὴν μεγαλοπρεπεστέραν. Ἡ λειτουργία τοῦ Βασιλείου ἐκτελεῖται δεκάκις τοῦ ἔτους ἢτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, τὴν πρώτην Ἰανουαρίου, καθ' ἣν ἐορτάζεται ἡ μνήμη του, τὴν Μ. Πέμπτην καὶ τὸ Μ. Σάββατον.

3. **Ἡ λειτουργία τοῦ Ἁγίου Χρυσοστόμου.** Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως συνέταμε ἔτι περισσότερον τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου, διότι καὶ αὐτὴ ἦτο ἐκτενῆς. Ἡ Λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται καθ' ὅλας τὰς Κυριακὰς καὶ ἐορτὰς τοῦ ἔτους ἐκτὸς ἐκείνων, καθ' ἃς τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Ἰακώβου τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ ἡ λειτουργία τῶν προηγιασμένων.

4. **Ἡ Λειτουργία τῶν προηγιασμένων.** Ἐκτὸς τῶν λειτουργιῶν τούτων ἔχομεν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν προηγιασμένων

(δώρων). Αὕτη τελεῖται ἐκάστην Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, πλὴν τῆς Μ. Παρασκευῆς, διότι αἱ ἡμέραι αὗται εἶναι ἡμέραι πένθους καὶ κατ' αὐτὰς δὲν τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ λειτουργία αὕτη λέγεται τῶν προηγιασμένων, ἐπειδὴ κατ' αὐτὴν τὰ τίμια δῶρα, ἅτινα προσφέρει ὁ ἱερεὺς εἶναι ἡγιασμένα ἀπὸ τὴν προηγουμένην Κυριακὴν. Ἡ λειτουργία αὕτη διακρίνεται διὰ τὸ κατανυκτικὸν αὐτῆς.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανικοὺς χρόνους ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ ἐτιμῶντο μὲ ἀσθηρὰν νηστείαν, διότι τὴν μὲν Τετάρτην συνελήφθη ὁ Κύριος, τὴν δὲ Παρασκευὴν ἔσταυρώθη. Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς δὲν ἐτελεῖτο πλήρης λειτουργία. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τελεῖται καθ' οἰανδήποτε ἡμέραν ἢ θελε συμπέσει τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἐκτὸς τῆς Μ. Παρασκευῆς καὶ τοῦ Μ. Σαββάτου, ὁπότε μετατίθεται τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Ἐπίσης καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μετατίθεται τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα ἐὰν ἤθελε συμπέσει τὴν Μ. Παρασκευὴν ἢ τὸ Μ. Σάββατον. Τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου δὲν γίνονται μνημόσυνα. Τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν συνήθως δὲν γίνονται γάμοι.

Ἡ Ἁγία καὶ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία θεωρεῖ τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν ὡς πραγματικὴν θυσίαν, οὐδόλως δὲ διακρίνει αὐτὴν τῆς θυσίας τοῦ σταυροῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πραγματικὴ θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐτελεσιουργήθη μὲν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἀλλὰ ἤρξατο ὁμοῦ μετὰ τοῦ θνητοῦ κατ' ἄνθρωπον βίου τοῦ Σωτῆρος, διὰ τοῦτο ἡ λειτουργία τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας εἶναι ἀνάμνησις ὅλου τοῦ βίου τοῦ Σωτῆρος καὶ διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: α) τὴν προσκομιδὴν, ἣτις συμβολίζει τὸν Ἰησοῦν πρὸ τῆς ἐπιγείου αὐτοῦ ζωῆς, ζῶντα ὡς μεσίαν διὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, β) τὴν λειτουργίαν τῶν κατηγουμένων, παριστώσαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὴν τὴν οὐράνιον ἀλήθειαν καὶ γ) τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν, παριστώσαν τὸν ἐκούσιον θάνατον τοῦ Σωτῆρος, τὴν ταφὴν καὶ Ἀνάστασιν αὐτοῦ, τὴν ἀνάληψίν του καὶ τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν.

Α'. Προσκομιδή.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ μεταβαίνοντες εἰς τὸν ναὸν ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἄρτον καὶ οἶνον πρὸς τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας. Αὐτὰ τὰ προσεκομιζον (ἔφερον) καὶ τὰ ἐτοποθέτουσαν ἐπὶ τῆς προσκομιδῆς. Ἐπ' αὐτῆς οἱ ἱερεῖς ἔκοπτον τὸν ἄρτον, τὸν ἔθετον ἐν τῷ Ἁγίῳ Λίσκῳ, ἔχνον οἶνον ἐν τῷ Ἁγίῳ Ποτηρίῳ καὶ ἐκάλυπτον ταῦτα διὰ τῶν καλυμμάτων. Ἡ προετοιμασία αὕτη ἢ τελουμένη δι' εὐχῶν ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων ὀνομάζεται Προσκομιδή. Ὡς ὕλη τοῦ μυστηρίου προσφέρεται ἔνζυμος ἄρτος, ὡς ἐκείνον τὸν ὁποῖον λαβὼν ὁ Σωτὴρ ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του εἰπὼν «λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τῷ σῶμά μου» καὶ οἶνος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος εὐλογήσας τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης οἶνον εἶπε «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου». Πρὸς δὲ καὶ ὕδωρ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὕδατος τὸ ὁποῖον ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ, ὅταν ἐλογχίσθη ἐν τῷ σταυρῷ ὑπὸ στρατιώτου. Ὁ διὰ τὸ μυστήριον χρησιμοποιεῖται ἔνζυμος ἄρτος λέγεται προσφορά, φέρει δὲ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μίαν ἢ πέντε σφραγίδας ἐχούσας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ τὴν μονογραφίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ΙΣ. ΧΣ μετὰ τῆς λέξεως ΝΙΚΑ. Ὁ ἄρτος κατασκευάζεται στρογγύλος ἢ τετράγωνος. Καὶ στρογγύλος μὲν συμβολίζει τὸ δηνάριον καὶ νόμισμα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τετράγωνος δὲ σύμπαντα τὸν κόσμον. Προσφέρομεν δὲ ἔνζυμον ἄρτον, διότι τοιοῦτον ἄρτον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον. Ἡ προσφορά εἰκονίζει τὴν Θεοτόκον, ἢ δὲ σφραγὶς τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ μέρος τῆς προσφορᾶς τὸ κοπτόμενον ὑπὸ τοῦ ἱερέως, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν σφραγίδα, λέγεται Ἀμνός. Ἡ προσκομιδὴ ὀνομάζεται καὶ παρατραπέζιον ἢ καὶ πρόθεσις, ὅπως εἶδομεν εἰς τὰ τοῦ Ἁγίου Βήματος.

Β'. Ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχομένων.

Κατηχούμενοι ἐλέγοντο ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον εἰσέτι βαπτισθῆ. Οὗτοι δὲν ἠδύνατο νὰ παρακολουθήσουν ὀλόκληρον τὴν θεῖαν λειτουργίαν. Ἡ Λειτουργία τῶν κατηχομένων ἀρχεται ἀπὸ τοῦ «εὐλογημένη ἢ Βασιλεία τοῦ Πα-

τρός...» καὶ ἰτελειώνει εἰς τὸ «ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε...» δηλαδὴ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πρὸ τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου.

Ἡ Λειτουργία τῶν κατηχουμένων διαίρεται εἰς τέσσαρα μέρη: α) τὸ προοίμιον, β) εἰς τὴν μικρὰν εἴσοδον, γ) εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ δ) εἰς τὴν ἐκτενή δέησιν καὶ τὰς δεήσεις ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων.

1. **Προοίμιον.** Ὁ ἱερεὺς ἀφοῦ θυμιάσῃ τὴν Προσκομιδὴν, τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, τὸν ναὸν καὶ τὸν λαόν, λέγων καθ' ἑαυτὸν τὸν 50 ψαλμὸν «ἐλεήμων ἐλέησόν με ὁ Θεός...» ἔρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ ἀσπάζεται αὐτὴν καθὼς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς εὐρισκόμενον ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Τότε ὁ διάκονος ἀφοῦ ἀσπασθῆ καὶ αὐτὸς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἔξέρχεται τοῦ Ἁγίου Βήματος καὶ ἰστάμενος πρὸ τῆς ὥραιας πύλης ἀναφωνεῖ «εὐλόγησον δέσποτα», ὁ δὲ ἱερεὺς ὑψῶν τὸ εὐαγγέλιον λέγει «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων». Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀρχεται ἡ Θεία Λειτουργία. Ὁ διάκονος λέγει τὰ εἰρηνικὰ «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν...», δι' ὧν παρακαλεῖται ὁ Κύριος νὰ δώσῃ ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ βοηθήσῃ διὰ τῆς θείας χάριτος τοὺς πιστοὺς.

Μετὰ ταῦτα λέγονται τὰ τυπικά, ἀντίφωνα, ἡ μικρὰ συναπτή, οἱ μακαρισμοὶ καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας.

2. **Ἡ Μικρὰ εἴσοδος** ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἱερεὺς ἔξέρχεται τοῦ Ἱεροῦ Βήματος διὰ τῆς πρὸς βορρᾶν στενῆς πύλης, προπορευομένου τοῦ διακόνου κρατοῦντος εἰς χεῖρας τὸ Εὐαγγέλιον ὑψηλά, ἐνῶ πρὸ αὐτῶν βαδίζουν μικρὰ παιδιά κρατοῦντα λαμπάδας. Ἴστανται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ὁ Διάκονος λέγει μυστικῶς: «εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἁγίαν εἴσοδον» ὁ δὲ ἱερεὺς εὐλογῶν λέγει «εὐλογημένη ἡ εἴσοδος τῶν ἁγίων σου πάντοτε...». Ἡ μικρὰ εἴσοδος συμβολίζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἔξερχόμενον μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν κόσμον ἵνα φέρῃ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐπειτα ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ «Σοφία, ὀρθοί» δηλ. τὸ εὐαγγέλιον εἶναι σοφία, διὰ τοῦτο ἄς τὸ ἀκούσωμεν μετὰ σεβασμοῦ, ἄς τὸ ἀκούσωμεν ὀρθοί. Μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται οἱ κληρικοὶ εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα διὰ τῆς ὥραιας πύλης καὶ τὰ παιδιά διὰ τῶν πλαγίων θυρῶν.

3. **Ἀπόστολος—Εὐαγγέλιον.** Ἀφοῦ ψάλλουν διαφόρους εὐχὰς καὶ τροπάρια, ἀναγιγνώσκειται μία περικοπὴ τῶν πράξεων

ἢ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ εὐθὺς μία περικοπὴ ἐξ ἑνὸς τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Ὁ ἱερεὺς τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκει πρὸ τῆς ὥραίας πύλης, ὁ δὲ διάκονος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἀκολουθεῖ τὸ κήρυγμα. Αἱ περικοπαὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἀποστόλων αἱ ἀναγινωσκόμεναι κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς εἶναι ὠρισμένοι.

4. **Ἐκτενὴς δέησις.** Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ τὸ κήρυγμα, οἱ διάκονοι ἀπαγγέλλουν σειρὰν εὐχῶν ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, ὑπὲρ τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ κλπ. καὶ ἐπειδὴ αἱ εὐχαὶ αὗται εἶναι πολλαὶ ὀνομάζονται ἐκτενὴς δέησις ἢ ἐκτενεῖς δεήσεις. Ὁ διάκονος ἐπίσης εὐχεται ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἱερεὺς ἀπλώνει ἐπὶ τῆς Τραπέζης τὸ εἰλητόν, διότι θὰ τεθοῖν ἐπ' αὐτοῦ τὸ τίμια δῶρα, ἵνα τελεσθῇ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἐνταῦθα τελειώνει ἡ Λειτουργία τῶν κατηχουμένων καὶ ἐξέρχονται τοῦ ναοῦ οὗτοι ἅμα τῇ ἐκφωνήσει ὑπὸ τοῦ διακόνου τῶν λέξεων «ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε (δηλ. ἐξέλθετε), οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε» μὴ τις τῶν κατηχουμένων, ὅσοι πιστοί...».

Σήμερον, καίτοι δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι, ἐξακολουθεῖ νὰ τηρῆται ἡ ἰδίᾳ σειρὰ εἰς τὴν Λειτουργίαν.

Λειτουργία τῶν Πιστῶν.

Ἡ Λειτουργία τῶν Πιστῶν ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας, διότι διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνεται ἡ μετουσίωσις τῶν τιμίων δώρων, καὶ ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν. Ἡ Λειτουργία τῶν πιστῶν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ «ὅσοι πιστοί» καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη: 1) εἰς τὴν μεγάλην εἴσοδον, 2) εἰς τὸν ἀσπασμὸν καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, 3) εἰς τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων καὶ 4) εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν καὶ τὴν ἀτόλυσιν.

Μεγάλη εἴσοδος. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Κατηχουμένων ἐκ τοῦ ναοῦ ἐκλείοντο αἱ θύραι, ἵνα μὴ δυνηθῇ νὰ εἰσέλθῃ τις τῶν Κατηχουμένων εἰς τὸν ναόν. Παλαιά, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Λειτουργία τῶν πιστῶν, δὲν ἐπειρέπετο ἡ εἴσοδος εἰς τὸν ναὸν οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς καθυστερήσαντας πιστοὺς «οἱ διάκονοι ἰστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν

γυναικῶν, ὅπως μή τις ἐξέλθῃ μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα κἄν πιστὸς ἦ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς θείας ἀναφορᾶς» (ἀποστολικοὶ κανόνες), ἵνα μὴ προξενήσῃ θόρυβον καὶ ἀποσπᾶται ἡ προσοχὴ τῶν πιστῶν. Τότε ἐκτυλίσσεται ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς τὸ εὐλητόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τελεῖται ἡ θεία λειτουργία, ἔπειτα ἀρχίζουσι αἱ εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν πιστῶν δι' ὧν παρακαλεῖται ὁ θεὸς νὰ καθαρῶσιν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀξιωθοῦν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Μετὰ ταῦτα γίνεται ἡ Μεγάλῃ εἴσοδος. Κατ' αὐτὴν μεταφέρονται τὰ τίμια δῶρα ἐκ τῆς Προσκομιδῆς εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, ἔνθα θὰ γίνῃ ἡ μετουσίωσις.

Ἡ Μεγάλῃ εἴσοδος γίνεται καθ' ὃν χρόνον οἱ ψάλται ψάλλουσι τὸν Χερουβικὸν ὕμνον, (ὁ ὕμνος εἶναι ἔργον τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ) «οἱ τὰ χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξάμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενοι τάξεσιν, ἀλληλουῖα».

Τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ ἱερεὺς ἀσπάζεται τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν, εὐλογῶν τὰ τίμια δῶρα, δέεται ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων καὶ θυμῷ τὸν ναόν. Ἐπειτα ἐξέρχονται ἐκ τῆς βορείου Πύλης τοῦ Ἁγίου Βήματος, προπορευομένων παίδων μετὰ λαμπάδων, ὁ μὲν διάκονος κρατῶν τὸ Ἅγιον Δίσκον, ὁ δὲ ἱερεὺς διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸ Ἅγιον Ποτήριον (ἐὰν εἶναι μόνον ἱερεὺς κρατεῖ καὶ τὰ δύο, ἐὰν δὲ περισσότεροι ἱερεῖς τότε ἕκαστος κρατεῖ ἀπὸ ἑνα ἀπὸ τὰ ἱερὰ σκευὴ τὰ χρησιμοποιούμενα διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας (Σταυρόν, Λόγχην, Λαβίδα). Ἐν μέσῳ σιγῆς φθάνουσι εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, ὅποτε ὁ Διάκονος ἀναφωνεῖ «πάντων ὑμῶν μνησθεῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ Βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων», ὁ δὲ ἱερεὺς μνημονεύει ἐκείνους, δι' οὓς γίνεται ἡ θεία λειτουργία. Οἱ πιστοὶ κλίνουν τὴν κεφαλὴν καὶ προσεύχονται, λέγουσι δὲ μυστικῶς, «μνήσθητί μου, Κύριε ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

Ἡ Μεγάλῃ εἴσοδος συμβολίζει τὴν ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀποκαθίλωσιν τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν κατάθεσιν αὐτοῦ ἐν τῷ τάφῳ. Οἱ ἱερεῖς εἰκονίζουσι τὸν Ἰωσήφ καὶ Νικόδημον τοὺς κηδεύσαντες τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὁ δὲ διάκονος ἕνα τῶν ἀγγέλων.

Μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται ὅλοι εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα, ἀποθέτουσι
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὰ τίμια δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καλύπτουν αὐτὰ διὰ τῶν καλυμμάτων καὶ θυμιῶν.

Ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως.

Μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον ὁ Διάκονος ἐξερχόμενος τοῦ Ἁγίου Βήματος καὶ ἰστάμενος πρὸ τῆς ὥραιας πύλης λέγει διαφόρους δεήσεις, εὐχεται ὑπὲρ τῶν τιμίων δώρων, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ μυστικῶς τὸν Θεὸν νὰ τὸν καταστήσῃ ἄξιον νὰ προσφέρῃ τὴν θυσίαν καὶ εὐχεται εἰς τοὺς πιστοὺς «εἰρήνη πᾶσι». Τότε ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογήσωμεν», οἱ δὲ ψάλλται ἀπαντοῦν «πατέρα υἴον καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον».

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐκκλησίας τὴν στιγμήν ἐκείνην οἱ πιστοὶ ἠσπάζοντο μεταξύ τῶν, σήμερον ἀσπάζονται μόνον οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ πιστοὶ κάμνουν τὸν ἀσπασμὸν τὸ Πάσχα.

Μετὰ ταῦτα ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ «τὰς θύρας, τὰς θύρας ἐν σοφία πρόσχωμεν» ὅποτε ἀνοίγεται ἡ ὥραια πύλη, εἰς σημεῖον, ὅτι ἐφανερῶθη εἰς τὸν κόσμον τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῶν προταθέντων τιμίων δώρων ὁ Ἅηρ καὶ σείεται ἐπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ ἐν αὐτοῖς κανὲν ἔντομον. Τοῦτο συμβολίζει τὸν σεισμόν, ὅστις ἔγινε κατὰ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

Ὁ ψάλτης ἢ ἓνας τῶν πιστῶν τὴν στιγμήν αὐτὴν λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως (πιστεύω).

Ὅταν ὁ ψάλτης λέγων τὸ πιστεύω φθάσῃ εἰς τὸ ε' ἄρθρον «καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς», ὁ ἱερεὺς καταβιβάζει τὸν ἄερα καὶ διπλώνει αὐτόν, δηλῶν οὕτω τὴν ἀποκύλισιν τοῦ λίθου ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου καὶ θέτει αὐτόν εἰς τὸ δεξιὸν μέρος.

Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ πιστεύω ὁ διάκονος ἀναφωνεῖ «στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν», ἥτοι νὰ ἐμμείνωμεν σταθερῶς εἰς τὴν ὁμολογίαν ταύτην τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐκάμομεν καὶ μετὰ φόβου ἄς παραστῶμεν εἰς τὴν θυσίαν, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ. Οἱ ψάλλται τότε λέγουν «ἔλεον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως» δηλ. ἐπικαλοῦνται τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ ἵνα παραστῶσιν εἰς τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν. Τότε ὁ ἱερεὺς ἐμφανιζόμενος πρὸ τῆς ὥραιας πύλης

σφραγίζει τοὺς πιστοὺς σταυροειδῶς, ἀναφωνεῖ «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν». Οἱ ψάλλται ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἀπαντοῦν «καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματός σου». Ὁ ἱερεὺς ὑψῶνων τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν λέγει «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας», οἱ δὲ ψάλλται ἀπαντοῦν «ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον», ὁ ἱερεὺς ἀνταπαντῶν λέγει «εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ», ὁπότε πάλιν ἀπαντοῦν οἱ ψάλλται λέγοντες «ἄξιον καὶ δίκαιον».

Ἁγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων.

Ὁ ἱερεὺς μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς τελευταίας εὐχῆς εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα καὶ ἀναγιγνώσκει μυστικῶς τὴν ἀκόλουθον εὐχὴν τῆς εὐχαριστίας· «ἄξιον καὶ δίκαιον, σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ προσκυνεῖν» κλπ. ἥτις εἶναι λίαν ἐκτενής.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἀρχίζει ὁ Ἁγιασμὸς καὶ ἡ μετουσίωσις τῶν τιμίων δώρων, ὅπερ εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας λειτουργίας. Συμπληρῶν δὲ τὴν δέησιν ταύτην ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ «τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα, καὶ λέγοντα» δηλ. τὶ κάμουν οἱ ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανόν· εἰς ταῦτα οἱ ψάλλται ἀπαντοῦν «Ἅγιος Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου ὥσσανά ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὥσσανά ἐν τοῖς ὑψίστοις». Ὁ ἐπινίκιος οὗτος ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ὕμνον τοῦ προφήτου Ἠσαΐου (στ' 3), τὸν ὁποῖον ἤκουσεν οὗτος ψαλλόμενον εἰς τὸν πρόναον τοῦ Σολομῶντος καὶ ἀπὸ τοῦ ὕμνου τῶν παιδῶν, οἵτινες ὑπεδέχθησαν μετὰ βαΐων καὶ κλάδων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰσερχόμενον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (Ματθ. κα' 9).

Καθ' ὃν χρόνον ψάλλεται ὁ ἐπινίκιος οὗτος ὕμνος ὁ ἱερεὺς εὐχεται μυστικῶς εὐχαριστῶν τὸν Θεόν, διότι ἔστειλε τὸν μονογενῆ του υἱὸν ἵνα θασιασθῇ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου καὶ μεγαλοφώνως ἐκφωνεῖ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους εἶπεν ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον· «λάβετε φάγετε τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ἡμῶν κλῶμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν» καὶ «πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθῆ-

κης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐχχυνόμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» καὶ ἐπιλέγει «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἔμην ἀνάμνησιν»· εἰς ταῦτα οἱ ψάλται ἀπαντοῦν «ἀμήν». Ὁ ἱερεὺς συνεχίζων τὰς δεήσεις του ἀναφωνεῖ «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα» δηλ. ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν ἄξιόν τι ἰδικόν μας εἰς τὸν Θεόν, προσφέρομεν αὐτὰ τὰ τίμια δῶρα, ἅτινα μᾶς ἔδωκεν ὁ ἴδιος. Τότε οἱ ψάλται λέγουν τὴν εὐχὴν τῆς μετουσιώσεως. «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σὲ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ Θεὸς ἡμῶν» ἦτοι ὑμνοῦμεν καὶ δοξολογοῦμεν τὸν Κύριον, ἐπειδὴ προσέφερε τὸν ἑαυτὸν του θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων.

Ψαλλομένου τοῦ ὕμνου ὁ ἱερεὺς γονυκλινῆς πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης προσεύχεται παρακαλῶν τὸν Θεὸν νὰ καταπέμψῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὰ προκείμενα τίμια δῶρα προσθέτων «καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸν δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ οἶνον τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου, τῷ Ἁγίῳ Ἀμήν, Ἀμήν, Ἀμήν». Τὴν στιγμήν ταύτην διὰ τῆς δεήσεως καὶ εὐλογίας αὐτῆς, ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ πιστεύομεν ὅτι μεταβάλλεται μετουσιοῦται ὁ μὲν τίμιος ἄρτος εἰς σῶμα, ὁ δὲ τίμιος οἶνος εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ. (Ἰωάν. στ' 22—60).

Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἐπειδὴ εἶναι ἐξιλαστήριος θυσία ὑπὲρ πάντων τῶν πιστῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων, διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς μνημονεύει τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν κλπ., εὐθὺς δὲ θυμιῶν ἀναφωνεῖ «ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.» Συνεχίζων τὴν δέησιν εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων, ὑπὲρ ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν τελεῖται ἡ ἀνάμακτος θυσία, ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ πλεόντων, ὀδοιπορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων κλπ...». Τότε ὁ διάκονος ἐξερχόμενος τοῦ Ἁγίου Βήματος καὶ ἰστάμενος πρὸ τῆς ὥραιας πύλης ἀναφωνεῖ «καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν» δηλ. οἱ πιστοὶ ἀκούοντες τὴν δέησιν ταύτην πρέπει νὰ ἐνθυμηθοῦν καὶ νὰ μνημονεύσουν τοὺς ζῶντας καὶ τεθνεώτας συγγενεῖς τῶν κλπ.

Μετὰ τὸν ἁγιασμόν τῶν τιμίων δώρων ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ἀξιώσῃ με' ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν νὰ δοξάζωμεν
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τέλος εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἐπικα-
λούμενος ἐπ' αὐτὸν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Θεία Κοινωνία - ἀπόλυσις.

Ἐφοῦ ὁ ἱερεὺς ἀγιάσῃ τοὺς πιστοὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἀξιῶσῃ αὐτοὺς νὰ κοινωνήσουν, ὁ δὲ διάκονος ἀπαγγέλλει πολ-
λὰς προσευχὰς ἔμπροσθεν τῆς ὥραίας πύλης καὶ τέλος ἀναφωνεῖ ὁ ἱερεὺς «καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρησΐας ἀκα-
τακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα
καὶ λέγειν. Τότε λέγεται τὸ «Πάτερ ἡμῶν».

Ὁ ἱερεὺς καλέσας τοὺς πιστοὺς νὰ κλίνουν τὰς κεφαλὰς λαμβάνει εἰς χεῖράς του τὸν ἅγιον ἄρτον ἀναφωνῶν «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις» δηλ. τὰ ἅγια δῶρα μεταδίδονται εἰς τοὺς πραγματικοὺς πιστοὺς, οἱ δὲ ψάλλται ἀπαντοῦν «Εἰς Ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰη-
σοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. Ἀμήν». Ὁ διάκονος εἰσερχόμενος εἰς τὸ Ἅγιον Βῆμα βοηθεῖ τὸν ἱερέα νὰ παρασκευάσῃ τὴν θείαν κοινωνίαν. Ἀκολουθῶν ψάλλεται τὸ κοινω-
νικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι διάφορον κατὰ τὰς Κυριακάς, δεσποτικὰς ἑορτάς, θεομητορικὰς καὶ ἑορτάς τῶν ἁγίων. Ὀνομάζεται οὕτω διότι τότε κοινωνοῦν οἱ λειτουργοῦντες κληρικοί.

Καθ' ὃν χρόνον ψάλλεται τὸ κοινωνικόν ὁ ἱερεὺς διαμελίζει τὸν Ἄμνον λαμβάνων αὐτὸν ἐκ τοῦ Ἁγίου Δίσκου λέγων «με-
λιζέται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανώμε-
νος, τοὺς δὲ αἰσθίοντας ἀγιάζων», κατατάσσει δὲ τὰ τέσσαρα

ΙΣ

τεμάχια σταυροειδῶς εἰς τὸν Ἅγιον Δίσκον οὕτω ΝΙ ΚΑ, λα-
ΧΣ

βῶν δὲ τὴν μερίδα τὴν ἔχουσα ΙΣ σφραγίζει δι' αὐτῆς σταυρο-
ειδῶς τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ τὴν ῥίπτει ἐντὸς αὐτοῦ. Ἐπειτα
χύνει σταυροειδῶς ἐντὸς τοῦ Ποτηρίου ζέον ὕδωρ καὶ ἀναγιγνώ-
σκει τὰς εὐχὰς τῆς μεταλήψεως. Πλησιάζας δὲ εἰς τὰ Ἅγια δῶρα
μετὰ φόβου καὶ τρέμων κοινωνεῖ τοῦ σώματος καὶ ἔπειτα τοῦ
αἵματος τοῦ Κυρίου χωριστά, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ μυστικοῦ δεί-
πνου, ὅπως ἔπραξεν ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητάς του μετὰ ταῦτα
κοινωνεῖ τὸν Διάκονον.

Ὅταν τελειώσῃ τὸ Κοινωνικόν κροῖεται ὁ ἀστερισκὸς ἐπὶ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τοῦ δίσκου, ἀνοίγεται ἡ ὄραία πύλη καὶ ἀμέσως ἐμφανίζεται ὁ ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος κρατῶν τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ προσκαλῶν τοὺς πιστοὺς νὰ κοινωνήσουν λέγει «μετὰ φόβου θεοῦ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε». Ἀρχεται τότε ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας οἱ Χριστιανοὶ ἐκοινωνοῦν καθ' ἑκάστην, σήμερον κοινωνοῦν συνήθως τετράκις τοῦ ἔτους, τὰ Χριστούγεννα, τὸ Πάσχα, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τὴν δεκάτην πέμπτην Αὐγούστου.

Μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν ὁ ἱερεὺς παρουσιάζει εἰς τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῆς ὄραίας πύλης τὸν Ἅγιον δίσκον καὶ τὸ Ἅγιον Ποτήριον λέγων «πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν», καὶ ἐναποθέτει ταῦτα εἰς τὴν Προσκομιδὴν εἰκονίζων οὕτω τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου. Ἐπειτα ἀναγινώσκει τὴν ὀπισθιάμβωνον εὐχὴν «ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντας σε Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας».

Τέλος ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαὸν καὶ ἐπισφραγίζει τὴν ἀπόλυσιν διὰ τοῦ «δι' εὐχῶν τῶν Ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς» καὶ διανέμει εἰς τοὺς πιστοὺς τὸ ἀντίδωρον. Λέγεται ἀντίδωρον, διότι προσφέρεται εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς δῶρον ἀντὶ τῆς προσφορᾶς ποὺ προσφέρουν οὗτοι εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν ἢ ὡς παρηγορία ἀντὶ τῶν τιμίων δώρων, τῶν ὁποίων δὲν ἠδηνήθησαν νὰ κοινωνήσουν.

Ὁ ἱερεὺς μοιράζων τὸ ἀντίδωρον λέγει «Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς», οἱ δὲ ἐκκλησιαζόμενοι λαμβάνοντες τὸ ἀντίδωρον ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ.

Ἡ Θεία λειτουργία συμβολίζει τὸν βίον τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του δηλαδὴ μέχρι τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ.

Ἑκτακτοὶ Ἀκολουθίαι.

Ἑκτακτοὶ ἀκολουθίαι λέγονται ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται κατὰ τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας τῶν πιστῶν.

Τὸ Βάπτισμα.

Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος περιλαμβάνει τὰς εὐχὰς ἐπὲρ τῶν Κατηγουμένων καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Βαπτίσματος.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

α) *Αἱ εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν Κατηγουμένων.* Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν οἱ βαπτιζόμενοι ἦσαν ἐνήλικες, διὰ τοῦτο ὄφειλον πρὸ τοῦ βαπτίσματος νὰ κατηχηθοῦν (διδασκῶν) τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἰσήχθη ὁ νηπιοβαπτισμός, ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς κατηγήσεως τῶν βαπτιζομένων οἱ ἀνάδοχοι αὐτῶν.

Ὁ ἱερεὺς τοποθετῶν τὸν βαπτιζόμενον πρὸς ἀνατολὰς—σύμβολον τοῦ πνευματικοῦ φωτός (τοῦ Σωτῆρος)—ἐμφυσᾷ τρις τὸ μέτωπον, τὸ στόμα καὶ τὸ στήθος αὐτοῦ λέγων «ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα κεκρυμμένον καὶ ἐμφωλεῦον τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» καὶ τὸν σφραγίζει διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ.

Ἐπειτα ὁ βαπτιζόμενος στρέφεται πρὸς Δυσμὰς—τὸ βασίλειον τοῦ σκότους—καὶ ἐρωτᾷ τρις ὁ ἱερεὺς «ἀποτάσσει τῷ σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ» καὶ ὁ ἀνάδοχος ἀπαντᾷ «ἀποτάσσομαι». Ὁ ἱερεὺς πρὸς μεγαλυτέραν ἐπιβεβαίωσιν λέγει «ἀπετάξω τῷ σατανᾷ» καὶ ὁ ἀνάδοχος ἀπαντᾷ «ἀπεταξάμην» καὶ προσθέτει ὁ ἱερεὺς «καὶ ἐμφύσησον καὶ ἐμπτυσον αὐτῷ» καὶ ὁ ἀνάδοχος πρᾶττει τοῦτο τρις πρὸς δὴλωσιν, ὅτι τελειωτικῶς διέρρηξε πᾶσαν σχέσιν μετὰ τοῦ πονηροῦ. Μετὰ ταῦτα στρέφεται ὁ βαπτιζόμενος πρὸς Ἀνατολὰς—τὸ βασίλειον τοῦ φωτός—καὶ τότε ἐρωτᾷ πάλιν ὁ ἱερεὺς τρις «συντάσσει τῷ Χριστῷ;» ὁ δὲ ἀνάδοχος ἀπαντᾷ «συντάσσομαι» καὶ ἔξακολουθεῖ ὁ ἱερεὺς νὰ ἐρωτᾷ ἐπίσης τρις «συνετάξω τῷ Χριστῷ;» καὶ ὁ ἀνάδοχος ἀπαντᾷ «συνεταξάμην». Μετὰ ταῦτα ἐρωτᾷ ὁ ἱερεὺς «καὶ πιστεύεις αὐτῷ;» ὁπότε ἀποκρίνεται ὁ ἀνάδοχος «πιστεύω αὐτῷ ὡς βασιλεῖ καὶ Θεῷ» καὶ τότε λέγεται ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου τρις τὸ «πιστεύω». Τέλος ὁ ἱερεὺς διατάσσει τὸν βαπτιζόμενον νὰ προσκυνήσῃ τὸν Χριστὸν «καὶ προσκύνησον αὐτῷ» καὶ ὁ ἀνάδοχος ἀπαντᾷ «προσκυνῶ Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον», τότε ὁ ἱερεὺς δίδει τὸ ὄνομα εἰς τὸν μέλλοντα νὰ βαπτισθῇ.

β) *Ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος.* Αὕτη ἄρχεται διὰ τοῦ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς κλπ.»

Ἐπειτα γίνεται ὁ ἁγιασμός τοῦ ὕδατος τῆς κολυμβήθρας καὶ ἀναγιγνώσκονται αἱ δύο ἁγιαστικαὶ εὐχαί, ἡ πρώτη εἶναι «Μέγας εἰ Κύριε, καὶ θαυμαστά τὰ ἔργα σου καὶ οὐδεὶς λόγος ἔξαο-

κέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου», ἡ δὲ δευτέρα «συντριβή-
 τωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ σου πᾶσαι αἱ
 ἐναντία δυνάμεις». Αἱ εὐχαὶ αὗται ἐπαναλαμβάνονται τρις. Καθ'
 ὃν χρόνον ὁ ἱερεὺς λέγει τὰς εὐχὰς ταύτας, σφραγίζει τὸ ὕδωρ
 τρις διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ
 μὴ κρυβῆ κανὲν πονηρὸν δαιμόνιον ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Τότε προσ-
 φέρεται τὸ ἔλαιον, τὸ ὅποῖον ὁ ἱερεὺς ἐμφυσᾷ, σφραγίζει τρις τὸ
 εὐλογεῖ καὶ τὸ χύνει ἐντὸς τῆς κολυμβήθρας. Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς
 χρίει τὸν βαπτιζόμενον διὰ τοῦ ἡγιασμένου τούτου ἐλαίου εἰς τὸ
 μέτωπον, τὸ στήθος, τὰ ὦτα, τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας. Μετὰ
 ταῦτα ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τὸν βαπτιζόμενον καὶ τὸν καταδύει εἰς
 τὸ ὕδωρ τρις λέγων· «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ» (λέγεται
 τὸ ὄνομα τοῦ βαπτιζομένου) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Ἄμην,
 καὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἄμην, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἄμην». Ὁ
 ἱερεὺς χρίει τὸν βαπτιζόμενον διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου καὶ τοῦ κό-
 πτει σταυροειδῶς τὰς τρίχας (τριχοκουρέια) σημείων ἀφιερώσεως
 εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀποκοπῆν τῶν παθῶν καὶ τῆς πονηρίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ βαπτισθεὶς ἀφοῦ ἐνδυθῆ ἑλεγκὸν χιτῶνα ση-
 μεῖον καθαρότητος περιφέρεται τρις κύκλῳ τῆς κολυμβήθρας
 ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου του. Κατὰ τὴν περιφορὰν ψάλλεται ὁ ὕμνος
 «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύθητε, ἀλληλουῖα».

Τέλος ἀναγιγνώσεται ὁ Ἀπόστολος (Ρωμ. στίχοι 6—11) καὶ τὸ
 Εὐαγγέλιον (Ματθ. κε 16—20) καὶ γίνεται ἡ ἀπόλυσις.

Τὸ Ἅγιον Μύρον ἢ Χρίσμα.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μετὰ τοῦ Βαπτίσματος
 τελεῖ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Μύρου ἢ Χρίσματος. Ὁ
 ἱερεὺς χρίει σταυροειδῶς τὸν βαπτισθέντα μὲ τὸ Ἅγιον Μύρον. Τὸ
 πρόσωπον πρὸς ἁγιασμὸν τοῦ νοῦ καὶ τῶν αἰσθήσεων, τὸ στή-
 θος πρὸς ἁγιασμὸν τῆς καρδίας, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας πρὸς
 ἁγιασμὸν τῶν ἔργων καὶ διαβημάτων τοῦ βαπτισθέντος.

Τὸ Μύρον εἶναι ἔλαιον παρασκευαζόμενον ἀπὸ 40 ἀρώματα.

Ἡ ἐκκλησία μας λαμβάνει τὸ Μύρον ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον
 τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἔνδειξιν τιμῆς.

Διὰ τοῦ Μύρου μεταδίδονται εἰς τὸν βαπτιζόμενον πᾶσαι αἱ
 ἀρεταί, τὰς ὁποίας ὀφείλει νὰ ἔχη ὁ χριστιανὸς καὶ αἵτινες εἶναι

ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη, ἡ ἐλπίς, ἡ σοφία, ἡ ἐγκράτεια, ἡ εἰρήνη,
ἡ χαρὰ κλπ.

Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις.

Ὁ χριστιανὸς ὑποπίπτει πολλάκις εἰς νέα ἁμαρτήματα, διὰ τοῦτο συνεστήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τὸ μυστήριον τῆς θείας Μετανοίας ἢ Ἱερῶς Ἐξομολογήσεως.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τούτου ἀρχεται μὲ τὸν ψαλμὸν «ἐλέησόν με ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρισμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἄνόμημά μου».

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ εἰλικρινῆς ὁμολογία τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἐξομολογουμένου καὶ τέλος λέγεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἡ συγχωρητικὴ εὐχὴ, θέτοντος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐξομολογουμένου τὸ ἐπιτραχήλιον ἢ τὴν χειρὰ του. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις.

Ὁ Γάμος.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἀπετελεῖτο ἄλλοτε ἀπὸ τὴν τελετὴν τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τὴν τελετὴν τοῦ στεφανώματος, σήμερον τελοῦνται ἠνωμένως.

Ὁ ἱερεὺς εὐλογήσας τὰ δακτυλίδια (μνηστρα) καὶ σφραγίσας αὐτὰ τρεῖς διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου λέγει «ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ» (λέγεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός) «τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ» (λέγεται τὸ ὄνομα τῆς νύμφης) «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἀμήν»· τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τρεῖς καὶ συγχρόνως διὰ τοῦ δακτυλίου σταυρώνει τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀνδρός. Ἐπειτα λαμβάνει τὸ ἕτερον δακτυλίδιον καὶ κάμνει τὸ αὐτὸ ἀντιστρόφως.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος ἀρχίζει μὲ τὸ «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Ἀμήν»· ἔπειτα ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ εὐχάς, διὰ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ εὐλογήσῃ τοὺς συζευγνυμένους, λαμβάνει τὰ στέφανα καὶ ἀφοῦ τὰ σφραγίσῃ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου λέγει «στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (λέγει τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (λέγει τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἀμήν».

Τὸ αὐτὸ λέγει ἀντιστρόφως διὰ τὴν νύμφην, ἐπαναλαβὼν

τούτο τρις ἐπιλέγει «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξη καὶ τιμὴ στεφάνωσον αὐτούς».

Ἐπειτα ἀναγιγνώσκεται ὁ Ἀπόστολος (ἐπιστ. πρὸς Ἐφεσίους ε' 40-43) καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (Ἰωάν. β' 1-11) καὶ γίνονται δεήσεις ὑπὲρ τῶν νεονύμφων. Ἀκολουθεῖ ἡ Κυριακὴ προσευχή, καὶ προσφέρεται οἶνος τοῖς νεονύμφοις πρὸς δῆλωσιν τῆς κοινῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς χαρὰς καὶ λύπας. Ἐπειτα περιάγονται τρις κύκλω τῆς τροπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ δὲ χορὸς ψάλλει τὸ «Ἡσαΐα χόρευε».

Τέλος ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ν' αὐξήσῃ τὰ ἀγαθὰ τῶν νεονύμφων.

Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία.

Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τῆς Ἱερωσύνης τελεῖται ἐν τῷ ναῷ κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

Ὁ Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον «Ἅγιος ὁ Θεὸς Ἅγιος ἰσχυρὸς...» ἐπειδὴ ἤδη εἶναι ἱερεὺς καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ δύο τουλάχιστον Ἐπισκόπων. Ὁ Πρεσβύτερος χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τὴν μεγάλην εἴσοδον τῶν τιμίων δώρων, ἵνα λάβῃ μέρος εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὁ Διάκονος χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τὸ «ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς» δηλ. εἰς τὸ τέλος τῆς λειτουργίας, διότι δὲν δύναται νὰ κάμῃ τὰ μυστήρια.

Οἱ χειροτονοῦμενοι ὀδηγοῦνται πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ὁ Ἐπίσκοπος, ὅστις ἐπικαλεῖται τὴν θεῖαν χάριν ἐπ' αὐτούς.

Ψάλλονται διάφορα τροπάρια καὶ ὁ ἐπίσκοπος θέτων τὴν χεῖρα ἐπὶ τὸν χειροτονοῦμενον λέγει τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας ἔχουσαν οὕτω «Ἡ θεία χάρις ἢ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν... εἰς... εὐχόμεθα σὺν ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος», ἐνῶ ὁ λαὸς ψάλλει τὸ «Κύριε ἐλέησον». Ἐπειτα ὁ χειροτονοῦμενος ἐνδύεται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ βαθμοῦ του· εἰς ἕνα ἕκαστον τούτων ὁ ἐπίσκοπος ἀναφωνεῖ «ἄξιος», τὴν ὁποίαν προσφώνησιν ἐπαναλαμβάνει ὁ λαός.

Χειροτονία δὲν γίνεται ὅταν τελεῖται ἡ Λειτουργία τῶν προηγουμένων Δώρων. Κατὰ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν δὲν γίνονται

δύο χειροτονίαι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, οὔτε ὁ αὐτὸς χειροτονοῦμενος δύναται νὰ λάβῃ δύο βαθμούς, χειροτονοῦνται ὅμως κατὰ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν Ἐπίσκοπος, Πρεσβύτερος καὶ Διάκονος.

Εὐχέλαιον.

Κατὰ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν τοῦ εὐχελαίου τελουμένου ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, ἀναγιγνώσκονται ὑπὸ ἐπίτᾳ ἱερέων καὶ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ ἑνὸς ἐπίτᾳ εὐχαί, ἐπίτᾳ ἀπόστολοι καὶ ἐπίτᾳ εὐαγγέλια. Οἱ ἀπόστολοι εἶναι :

Ἰακώβου ε' 10—17, Ρωμ. ιε' 1—8, Α Κορινθ. Ιβ' 23—Ιγ' 8, Β Κορινθ. στ' 16—ζ' 2, Γαλ. ε' 22—στ' 3 καὶ Α Θεσσ. ε' 14—24.

Τὰ δὲ Εὐαγγέλια : Ματθ. Η', 14—23, Θ' 9—14, Ι' 1—9, ιε' 21—29, κε' 1—14 Λουκ. ε' 25—37 καὶ ιθ' 1—10.

Ἐπίτᾳ ἱερεὺς χρίζει μετὰ ταῦτα τὰ αἰσθητήρια ὄργανα τοῦ πιστοῦ δι' ἡγιασμένου ἐλαίου, (σύμβολον εἰρήνης καὶ ἰάσεως).

Ἁγιασμός.

Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ ἁγιασμοῦ εἶναι δύο, ὁ μικρὸς καὶ μέγας ἁγιασμός. Ὁ μέγας γίνεται εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων, ὁ δὲ μικρὸς γίνεται πάσας τὰς ἡμέρας καὶ κατ' οἶκον συνήθως ὅμως τὴν ἀρχὴν ἐκάστου μηνός.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγιασμοῦ ἔχει εὐχάς, κανόνας, τροπάρια, ἀπόστολον καὶ εὐαγγέλιον. Τὸ ὕδωρ ἀγιάζεται μὲ τὴν τρίτην κατάδυσιν ἐν αὐτῷ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ συγχρόνως ψάλλεται «σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ ἐνδόξησον τὴν κληρονομίαν σου».

Μὲ τὸ ἁγιασμένον ὕδωρ ραντίζεται ὁ πιστὸς ἢ καὶ μεταλαμβάνει ἐξ αὐτοῦ διὰ νὰ ἁγιασθῇ καὶ λάβῃ τὴν θεῖαν εὐλογίαν.

Κατὰ τὸν μέγαν ἁγιασμόν ὁ ἱερεὺς ἐμβαπτίζει τὸν Τίμιον Σταυρὸν ἐντὸς τοῦ ὕδατος ψάλλει τὸ ἀπολυτικίον τῶν Θεοφανείων «ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου Σου, Κύριε, ἢ τῆς Τριᾶδος ἐφανερῶθῃ προσκύνῃς . . . ».

Παράκλησις.

Ἡ παράκλησις ἢ παρακλητικὸς κανὼν διακρίνεται εἰς μέγαν καὶ μικρὸν παρακλητικὸν κανόνα. Ὁ μικρὸς εἶναι ἀκολου-

θία ἀποτελουμένη ἀπὸ ὀλίγα τροπάρια, ὁ δὲ μέγας εἶναι μεγαλύτερα ἀκολουθία. Ψάλλονται συνήθως τὰς νηστησίμους ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Δι' αὐτῶν παρακαλοῦμεν τὴν Θεοτόκον, τοὺς Ἀγγέλους, ἀποστόλους κλπ. νὰ μεσολαβοῦν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ.

Ἡ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν ἐγκαίνιων ψάλλεται ὅταν ἀνεγείρεται ναὸς νέος ἢ ἀνακαινίζεται παλαιός.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ εἶναι ὅ,τι τὸ βάπτισμα διὰ τὸν πιστόν. Τελοῦνται δὲ μόνον ὑπὸ ἐπισκόπων.

Διὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαίνιων χρησιμοποιοῦμεν: 1) Κηρομαστίχην δηλ. θυμίαμα, σμύρναν, ἀλόην, συμβολίζοντα τὰ μέρα, δι' ὧν αἱ μυροφόροι μετέβησαν νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· 2) Τὰ καλύμματα συμβολίζοντα τὴν λευκὴν σινδόνα δι' ἧς περιετύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ἰωσήφ καὶ 3) τὰ ἅγια λείψανα, δηλ. ὁσῆ ἀγίων, συμβολίζοντα ὅτι ἡ Ἐκκλησία στηρίζεται ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων.

Ἅγια λείψανα φυλάσσονται εἰς τὰ μεγάλα μοναστήρια.

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐγκαίνιων κλείεται ὁ ναὸς καὶ γίνεται ἔξωθεν αὐτοῦ λιτανεία. Ὁ ἐπίσκοπος φέρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἅγια λείψανα περιέρχεται μετὰ τῶν πιστῶν τρις τὸν ναόν.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης περιφορᾶς ὁ ἐπίσκοπος ἵσταται πρὸ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ καὶ ἀναφωνεῖ «ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάραθιτε πύλαι αἰώνιαι καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ὁ ἐντὸς τοῦ ναοῦ εὐρισκόμενος ἱερεὺς ἀπαντᾷ «τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης» καὶ ὁ ἐπίσκοπος λέγει «Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος ἰσχυρὸς ἐν πολέμῳ, Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης».

Μετὰ ταῦτα εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοποθετεῖ τὰ ἅγια λείψανα ὑπὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἐντὸς τῆς προητοιμασμένης κρύπτης.

Ἐπειτα καθαρίζεται ἡ Ἁγία Τράπεζα δι' ὕδατος, ἀγιάζεται διὰ τοῦ ἁγίου Μύρου καὶ κοσμεῖται μὲ τὰ καλύμματα.

Τὰ ἐγκαίνια δὲν γίνονται διὰ δευτέραν φορὰν εἰς τὸν αὐτὸν ναόν, ἐκτὸς ἂν ἀνακαινισθῇ ὁ ναὸς καὶ μετακινήθῃ ἡ Ἁγία Τρά-

πεξα, ὅποτε ἀναγιγνώσκεται μία εὐχή, ἡ λεγομένη εὐχή μετακινήσεως.

Ἡ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων εἶναι μεγαλοπρεπεστάτη.

Ἡ Κηδεῖα ἢ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία.

Νεκρώσιμος ἀκολουθία λέγεται ἡ ἱερὰ ἀκολουθία ἡ γιννομένη εἰς τοὺς νεκρούς.

Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νεκροῦ ψάλλεται τὸ τρισάγιον καὶ εἰς τὸν ναὸν ἢ κυρίως νεκρώσιμος ἀκολουθία, καὶ ὁ νεκρὸς τοποθετεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς Ἀνατολὰς. Τότε ἄρχεται ὁ ἄμωμος ψαλμὸς ριή, τὰ νεκρώσιμα εὐλογητήρια, τὸ κοντάκιον, «μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον ὁ θεὸς τὸν. . .» οἱ μακαρισμοί, Ἀπόστολος (Α΄ Θεσσ. δ' 13—17), τὸ Εὐαγγέλιον (Ἰωάν. ε' 24—30) καὶ ἡ συγχωρητικὴ εὐχή.

Τέλος ψάλλεται τὸ «Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμὸν δῶμεν, ἀδελφοί, τῷ θανόντι» ὅποτε οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι ἀσπάζονται τὸν νεκρὸν διὰ ταιλευταίαν φορὰν.

Ὅταν φέρουν τὸν νεκρὸν ἀπὸ τὸν ναὸν εἰς τὸν τάφον ψάλλεται τὸ τρισάγιον.

Μνημόσυνα.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία παρέχει εἰς τοὺς πιστοὺς τὰς ὑπηρεσίας τῆς ὄχι μόνον ἐν ὄσφρζοῦν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον. Τούτου ἕνεκα τελεῖ τὰ μνημόσυνα.

Κατὰ τὰ μνημόσυνα παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας ἐκείνων, διὰ τοὺς ὁποίους τελοῦνται.

Ἡ τέλεσις τῶν μνημοσύνων εἶναι ἔνδειξις, ὅτι ἔχομεν σέβας πρὸς τοὺς ἀποθανόντας, ὅτι πάντοτε ἐνθυμούμεθα αὐτούς, ἐνισχύει δὲ ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει καὶ πέραν τοῦ τάφου ζωὴ καὶ συνεπῶς, ἀναλογιζόμενοι καὶ ἡμεῖς ὅτι θὰ ἀποθάνωμεν, πρέπει νὰ προσπαθῶμεν, ἐφ' ὅσον ζῶμεν, νὰ πράττωμεν ἀγαθὰ, ἔργα βοηθοῦντες πάντοτε τὸν πλησίον μας.

Τὰ μνημόσυνα γίνονται ἐν τῷ ναῷ καὶ συνήθως κατὰ Σάββατον ἢ Κυριακῇν.

Εἰς τὰ μνημόσυνα μεταχειριζόμεθα κόλυβα, (βρασμένον σῖτον). Ταῦτα συμβολίζουσι τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, δηλ. ὅπως ὁ σῖτος θαπτόμενος εἰς τὴν γῆν φύεται ἐκ νέου, οὕτω καὶ τὰ

σώματα, καίτοι καταστρεφόμενα, θὰ ἀναστηθοῦ ἐκ νέου κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν.

Ἐπίσης εἰς τὸν τάφον τοῦ ἀποθανόντος ψάλλεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως τρισάγιον.

Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία.

Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι λέγονται τὰ θρησκευτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα ὄρισεν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν νὰ ψάλλωνται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς διαφόρους ἑορτὰς τοῦ ἔτους.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ συνεχόμενοι εἰς κοινὰς προσευχὰς ἀνέπεμπον ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν μιμηθέντες τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὰς συναγωγὰς των ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως περικοπῶν ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ἀπήγγελλον μυστικῶς καὶ διαφόρους ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ.

Οἱ ποιηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐμπνεόμενοι ἀπὸ θερμὴν θρησκευτικὴν πίστιν προσέθηκαν ὕμνους εἰς τὸν Θεόν, τὸν Ἰησοῦν, τὴν Παρθένον Μαριάμ, τοὺς Ἁγίους, τοὺς μάρτυρας κλπ.

Οἱ πρῶτοι ὕμνογράφοι ἐμιμήθησαν ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν τὴν πρὸ Χριστοῦ Ἑλληνικὴν ποίησιν, βραδύτερον ὅμως ἐχρησιμοποιοῦν τὴν κοινὴν γλῶσσαν.

Ὡς πρὸς τὸ μέτρον ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ στηρίζεται εἰς τὸ ἰσοσύλλαβον τῶν στοίχων καὶ τὸν τόνον τῶν λέξεων.

Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι ἐλέγοντο κατ' ἀρχὰς τροπάρια (τρόπος, ἦχος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐψάλλοντο) βραδύτερον ἔλαβον διάφορα ὀνόματα.

Κυριώτεροι ὕμνοι εἶναι οἱ ἐξῆς :

1. **Τὰ Ἀπολυτίκια.** Τροπάρια ψαλλόμενα κατὰ τὸ τέλος ἢ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ἑσπερινοῦ ἢ πρὸ τοῦ Ὁρθρου καὶ ἀναφεμένα εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἡμέρας.

2. **Τὰ Κοντάκια.** Τροπάρια περιέχοντα ἐν συντομίᾳ (ἐν κοντῶ) τὸ ἱστορικὸν τῆς ἑορτῆς· ὠνομάσθησαν Κοντάκια διότι ἡ μεμβράνη ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν γραμμένα περιετυλίσσετο ἐπὶ κοντοῦ (ξύλου).

3. **Ἡ Ὠδὴ.** Ἐκάστη ᾠδὴ ἔχει 3—6 τροπάρια, αἱ ᾠδαὶ εἶναι 9.

Τὸ πρῶτον τροπάριον ἐκάστης ᾠδῆς λέγεται εἰρμός, ἐπειδὴ τοῦτο εἴρει δηλ. δίνει τὸν ἦχον καὶ εἰς τὰ ἄλλα τροπάρια τῆς ᾠδῆς. Οἱ εἰρμοὶ ἐλέγοντο καὶ καταβασίαι, διότι οἱ ψάλλται κατέβαινον τῶν θέσεών των ἵνα ψάλλουν αὐτά.

4. **Κανών.** Ὁ Κανὼν περιέχει 9 ᾠδὰς.

5. **Αἶνοι.** Ὑμνοὶ ἀρχόμενοι ἀπὸ τὸ «αἰνεῖτε» εἶναι οἱ 148, 149 καὶ 150 ψαλμοί.

6. **Τριαδικά.** Τροπάρια ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

7. **Θεοτοκία.** Ὑμνοὶ πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου,

8. **Οἶκος.** Τροπάριον περιέχον γεννοπιτικῶς τὸ ἱστορικὸν τῆς ἑορτῆς. Μετὰ τοῦ οἴκου ἀναγιγνώσκεται καὶ τὸ Συναξάριον δηλ. σύναξις ἢ ἀφήγησις τῆς ἱστορίας τοῦ ἑορταζομένου Ἁγίου.

Ἐπίσης τὰ Ἀναστάσιμα, Ἑωθινά, Μεγαλυνάρια, Ἐξαποστειλάρια ἢ φωταγωγικά, Στιχηρὰ ἢ Ἀπόστιχα, Προσόμοια.

Πρὸς τούτοις ἔχομεν :

Τὸ Τρισάγιον ἢ Τρισάγιος ὕμνος, τὸν Προσιμακὸν (103 ψαλμός), τὸν Ἐξάψαλμον (3, 37, 62, 87, 102, 142 ψαλμοί), Δοξολογίαν, Φῶς Ἰλαρόν, Προκείμενον, Ἐκτενῆ δέησιν, Ἐκφώνησιν, τὰ Ἀντίφωνα, Ἀναβαθμοὺς Πολυέλεον, χερουβικὸν ὕμνον.

Ἐλαβον τὰ ὀνόματα ταῦτα ἄλλα μὲν ἐκ τοῦ προσώπου, εἰς ὃ ἀναφέρονται, ἄλλα ἐκ τοῦ προτασσομένου στίχου καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ψάλλονται κλπ.

Ἀλληλούϊα λέξις ἑβραϊκὴ σημαίνουσα αἰνεῖτε τὸν Θεόν. Ἀμήν ἐπίσης λέξις ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει γένοιτο, ὅταν ὁμοῦς τίθεται ἐν ἀρχῇ τῆς προτάσεως, τότε σημαίνει ναί, ἀληθῶς.

Ὑμνογράφοι.

Οἱ συντάξαντες τοὺς Ἐκκλησιαστικὸς ὕμνους ὀνομάσθησαν ὕμνογράφοι. Ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν ἔγραψαν ἀπλῶς ὕμνους, ἄλλοι δὲ ἐμελοποίησαν τοὺς ὕμνους, τοὺς ὁποίους συντάξαν καὶ ὀνομάσθησαν μελωδοί.

Σπουδαιότεροι τούτων εἶναι :

1. Γρηγόριος ὁ Νανζιανζηνὸς (328—389). Ἔκαμε πολλοὺς ὕμνους· τὸ «Χριστὸς γεννᾶται δοξάζσατε...» καὶ τὸ δράμα «Ὁ Χριστὸς πάσχων», εἶναι ἔργα του.

2. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅστις συντάξε ἐκτὸς τῆς Θείας λειτουργίας καὶ πολλοὺς ὕμνους.

3. Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας (431). Πρόεδρος τῆς Δ' Οἰκουμένης Συνόδου· «Θεοτόκε Παρθένε Χαῖρε, κεχαριτωμένη...» εἶναι ἔργον του.

4. Ρωμανὸς ὁ ἑπώνομασθεις μελωδός, ἀκμάσας κατὰ τὸν στ' Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μ. Χ. αἰῶνα. Θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος ὑμνογράφος καὶ μελωδὸς τῆς Ἐκκλησίας. Κατήγετο ἐν Συρίας καὶ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. ἔνθα ἐγένετο μοναχός. Εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑμνογράφος τῶν κοντακίων. «Ἡ Παρθένος σήμερον...» ἀποδίδεται εἰς αὐτόν. Ἔκαμεν ὑπὲρ τοὺς χιλίους ὕμνους.

5. Ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565). Ὁ ὕμνος «ὁ μονογενὴς υἱός...» ἀποδίδεται εἰς αὐτόν.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστίνος, ὁ Λέων ὁ Σοφὸς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ὑπῆρξαν ὑμνογράφοι.

6. Συμεὼν ὁ Στυλῆτης (521—596).

7. Σέργιος, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (610—641). Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ὁ ἀκάθιστος ὕμνος.

8. Γεώργιος ὁ Πισίδης, ὅστις ἔκαμε πολλοὺς ὕμνους.

9. Ἀνδρέας ὁ Ἐπίσκοπος Κρήτης ἐκ Δαμασκοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ὁ μέγας Κανὼν ἀποτελούμενος ἐκ 280 τροπαρίων.

10. Ἰωάννης, ὁ Δαμασκηνός. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν τὸν Ζ' αἰῶνα, ἔζησεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα, παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὑπῆρξε πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος, ὁ χρυσοροῦς ποταμὸς τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται καὶ ἡ ὀκτώηχος.

11. Κοσμᾶς ὁ Ἐπίσκοπος Μαίουμᾶ τῆς Φοινίκης (743), θετὸς ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, ἔκαμε πολλοὺς κανόνες.

12. Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ (759—826), οἱ ὀνομασθέντες Στουδίται, ἐκ τῆς ὀνομαστῆς μονῆς Στουδίου παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ περισσότεροι τῶν Κανόνων τοῦ τριωδίου καὶ πεντηκοσταρίου εἶναι ἔργα τούτων.

13. Κασία ἢ Κασσιανὴ (810) ἡ ὁποία ἔκαμε τὸ πολυθρόλητον ποίημα «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...».

14. Ὁ Μ. Φώτιος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (+891).

Ἐπίσης ὑμνογράφοι ὑπῆρξαν καὶ οἱ: Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος, Ἰωάννης Ζωναρᾶς, Ἰωάννης ὁ Μαυρίπους (1042), ὁ καθιερώσας τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλοι....

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΥΜΝΟΙ

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΑ

Τῶν Χριστουγέννων 25 Δεκεμβρίου.

Ἡ γέννησίς σου, Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως, ἐν αὐτῇ γὰρ οἱ τοῖς ἄστροις λατρεύοντες ὑπὸ ἀστέρος ἐδιδάσκοντο Σὲ προσκυνεῖν, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, καὶ σὲ γιγνώσκειν ἐξ ὕψους ἀνατολῆς, Κύριε δόξα σοι.

Τῶν Θεοφανείων 6 Ἰανουαρίου.

Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου Σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερῶθη προσκύνησις, τοῦ γὰρ γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει Σοι, ἀγαπητόν Σε υἱὸν ὀνομάζουσα, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περισσευῶς ἔβεβαίου τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανῆς Χριστέ, ὁ Θεός, καὶ τὸν κόσμον φωτίσας δόξα σοι.

Τῆς Μεταμορφώσεως 6 Αὐγούστου.

Μεταμορφώθης ἐν τῷ ὄρει, Χριστέ ὁ Θεός, δείξας τοῖς μαθηταῖς σου τὴν δόξαν Σου, καθὼς ἠδύναντο, λάμπρον καὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τὸ φῶς σου τὸ αἰδίου, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου φωτοδότα, δόξα σοι.

Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ 14 Σεπτεμβρίου.

Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου, νίκας τοῖς εὐσεβέσι κατ' ἐναντίον δωροῦμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Σταυροῦ Σου πολίτευμα.

Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου 25 Μαρτίου.

Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται. Διὸ σὺν αὐτῇ τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν. Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ Σοῦ.

Τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου 15 Αὐγούστου.

Ἐν τῇ γεννήσει τὴν παρθενίαν ἐφύλαξας, ἐν τῇ Κοιμήσει τὸν

κόσμον οὐ κατέλιπες, Θεοτόκε, μειέστης πρὸς τὴν ζωὴν μήτηρ ὑπάρχουσα τῆς ζωῆς, καὶ ταῖς πρεσβείαις ταῖς σαῖς λυτρουμένη ἐκ θανάτου τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος τοὺς τὴν οἰκουμένην ἀκτίσει δογματίων θείων πυρσεύσαντας, τοὺς μελιρροῦτους ποταμοὺς τῆς σοφίας, τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας, Βασίλειον τὸν μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, σὺν τῷ κλινῷ Ἰωάννῃ, τῷ τὴν γλῶτταν χρυσορρήμονι, πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταὶ συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν, αὐτοὶ γὰρ τῇ Τριάδι ὑπὲρ ἡμῶν αἰεὶ πρεσβεύουσι.

Πέτρου καὶ Παύλου 29 Ἰουνίου.

Οἱ τῶν Ἀποστόλων πρωτόθρονοι καὶ τῆς Οἰκουμένης διδάσκαλοι, τῷ Δεσπότη τῶν ὅλων πρεσβεύσατε εἰρήνην τῇ οἰκουμένη δωρησασθαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

ΚΟΝΤΑΚΙΑ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

ΡΩΜΑΝΟΥ τοῦ ΜΕΛΩΔΟΥ

Κοντάκιον ἤχος γ'.

Ἡ	παρ	θέ	νος	σή	με	ρον	
τὸν	ύ	περ	ού	σι	ον	τί	κτει,
καὶ	ἦ	γῆ	τὸ	σπή	λαι	ον	
τῷ	ἄ	προ	σί	τω	προ	σά.	γει.
Ἄ	γγε	λοι	με	τὰ	ποι	μέ	νων
δο	ξο	λο	γοῦ	σι,			
μά	γοι	δὲ	με	τὰ	ἄ	στέ	ρος
ὁ	δοι	πο	ροῦ	σι.			
δι'	ἦ	μᾶς	γὰρ	ἐ	γε	ννή	θη
παι	δί	ον	νέ	ον			
ὁ	πρὸ	αἰ	ώ	νων	Θεός.		

ΤΟΥ ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ ΥΜΝΟΥ

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
 ἀναγράφῃ σοι ἡ πόλις Σου Θεοτόκε.
 Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
 ἐκ παντοίων μεκινδύων ἐλευθέρωσον
 ἡμετέραν πόλιν Σοι· χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε

ΚΑΘΙΣΜΑΤΑ Μ. ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

Κάθισμα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων

Τὰ πάθη τὰ σεπτά
 ἢ παροῦσα ἡμέρα
 ὡς φῶτα σωστικά
 ἀνατέλλει τῷ κόσμῳ·
 Χριστὸς γὰρ ἐλείγεται
 τοῦ παθεῖν ἀγαθότητι,
 ὁ τὰ σύμπᾶτα
 ἐν τῇ δοξαίᾳ περιέχων
 καταδέχεται
 ἀναρτηθῆναι ἐν ξύλῳ
 τοῦ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον.

Μ. Δευτέρα.

Ἴδου ὁ νυμφίος ἔρχεται
 ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός,
 καὶ μακάριος ὁ δούλος
 ὃν εὐρήσει γρηγοροῦντα,
 ἀνάξιος δὲ πάλιν
 ὃν εὐρήσει ραθυμοῦντα.
 Βλέπε οὖν, ψυχὴ μου
 μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς
 ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς.
 καὶ τῆς Βασιλείας ἔξω κλεισθῆς·

ἀλλ' ἀνάνηψον κράζουσα·
 Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός·
 διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἐξαποστειλάριον.

Τὸν νυμφῶνα σου βλέπω,
 Σωτήρ μου κεκοσμημένον
 καὶ ἔνδυμα οὐκ ἔχω
 ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ.
 Λάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς.
 φωτοδότα καὶ σῶσόν με.

Μ. Τετάρτη.

Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταὶ
 ἐν τῷ νιπτῆρι τοῦ Δείπνου ἐφωτίζοντο,
 τότε Ἰούδας ὁ δυσσεβῆς
 φιλαργυρίαν νοσήσας ἐσκοτίζετο,
 καὶ ἀνόμοις Κριταῖς
 Σὲ τὸν δίκαιον Κριτὴν παραδίδωσι.
 Βλέπε, χρημάτων ἐρασιά,
 τὸν διὰ ταῦτα ἀγχόνῃ χρησάμενον·
 φεῦγε ἀκόρεστον ψυχὴν,
 τὴν Διδασκάλῳ τοιαῦτα τολμήσασαν·
 ὁ περὶ πάντας ἀγαθός.
 Κύριε, δόξα Σοι.

Μ. Πέμπτη.

Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου
 ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας·
 στέφανον ἕξ ἀγαθῶν περιτίθεται
 ὁ τῶν Ἀγγέλων Βασιλεύς.
 ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται
 ὁ περιβάλλων τὸν Οὐρανὸν ἐν νεφέλαις·
 ράπισμα κατεδέξατο
 ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ·
 ἦλοις προσηλώθη ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας·
 λόγῃ ἐκεντήθη ὁ υἱὸς τῆς Παρθένου.
 Προσκυνοῦμεν Σου τὰ πάθη, Χριστέ·
 δεῖξον ἡμῖν καὶ τὴν ἔνδοξόν Σου Ἀνάστασιν.

Ὁ ὕμνος τοῦ Κοινωνικοῦ.

Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν
ἀλληλούϊα.

Εἰς ἑορτὰς Ἁγίων.

Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος.
Ἀλληλούϊα.

Εἰς Δεσποτικὰς Ἑορτὰς.

Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος.
Ἀλληλούϊα.

Εἰς Θεομητορικὰς ἑορτὰς καὶ ἄλλας.

Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι
καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι.
Ἀλληλούϊα.

Ὁ ὕμνος τῆς Ἀπολύσεως.

Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον
ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.

Ὁ Τρισάγιος ὕμνος.

Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός, Ἅγιος ἀθάνατος,
ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὁ Χερουβικὸς ὕμνος.

Οἱ τὰ Χερουβία μυστικῶς εἰκονίζοντες,
καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες,
πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν,
ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξάμενοι,
ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσι
ἀλληλούϊα.

Τὸ Τροπάριον τῆς Κασσιανῆς.

Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή,
τὴν σὴν αἰσθημένη θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὀδυρομένη μύρόν Σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει,
οἴμοι! λέγουσα, ὅτι νῦν μοι ὑπάρχει,
οἶστρος ἀκολασίας,

ζοφώδης τε καὶ ἀσέληνος,
 ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας.
 Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν
 ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ.
 Κάμφθητί μου πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας
 ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφρόσῳ Σου κενώσει.
 Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους Σου πόδας,
 ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν
 τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις·
 ὧν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν
 κρότον τοῖς ὡσὶν ἠχηθεῖσα
 τῷ φόβῳ ἐκρύβη.
 Ἄμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ ἁμαρτιῶν Σου ἀβύσσοις,
 τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα σωτήρ μου ;
 μὴ μὲ τὴν σὴν δούλην παρίδης,
 ὁ ἀμέτροτον ἔχων τὸ ἔλος.

Τῆς Νεκρωσίμου ἀκολουθίας (Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ).

Ποία τοῦ βίου τροφή διαμένει λύπης ἀμέτοχος,
 Πάντα σκιᾶς ἀσθενέστερα, πάντα ὀνείρων ἀπατηλότερα.
 Μία ροπή καὶ πάντα ταῦτα θάνατος διαδέχεται.
 Ἄλλ' ἐν τῷ φωτί, Χριστέ, τοῦ προσώπου σου,
 καὶ τῷ γλυκασμῷ τῆς σῆς ὠραιότητος,
 ὄν ἐξελέξω, ἀνάπαυσον, ὡς φιλόανθρωπος

Κανὼν εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ).

Ὦδὴ α'. ὁ εἰρμός.

Ἀναστάσεως ἡμέρα,
 λαμπρυνθῶμεν λαοί·
 πάσχα Κυρίου, πάσχα.
 Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν
 καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν,
 Χριστὸς ὁ Θεὸς
 ἡμᾶς διεβίβασεν
 ἐπινίκιον ἄδοντας.

Ὦδὴ γ'. ὁ εἰρμός.

Δεῦτε πόμα πίωμεν καινὸν
 οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου
 τερατουργούμενον,
 ἀλλ' ἀφθαρείας πηγὴν
 ἐκ τάφου ὀμβροῦσαντος Χριστοῦ,
 ἐν ᾧ στερεούμεθα.

Ὦδὴ δ'. ὁ εἰρμός.

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς
 ὁ θεηγόρος Ἀββακοῦμ
 στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω
 φρασεφόρον ἄγγελον
 διαπρυσίως λέγοντα
 σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ,
 ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

Ὦδὴ ε'. ὁ εἰρμός.

Ὁρθρίσωμεν ὀρθρου βαθέως
 καὶ ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον
 προσοίσωμεν τῷ δεσπότη
 καὶ Χριστὸν ὀψόμεθα
 δικαιοσύνης ἥλιον
 πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα.

Ὦδὴ στ'. ὁ εἰρμός.

Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς
 καὶ συνέτριψας μοχλοὺς αἰωνίους
 κατόχους πεπεδημένων, Χριστέ,
 καὶ τριήμερος
 ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς,
 ἐξανέστης τοῦ τάφου.

Ὦδὴ ζ'. ὁ εἰρμός.

Ὁ παῖδας ἐκ καμίνου ρυσάμενος
 γενόμενος ἄνθρωπος
 πάσχει ὡς θνητὸς
 καὶ διὰ πάθους τὸ θνητὸν

ἀφθαρσίας ἐνδύει εὐπρέπειαν,
ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν πατέρων
Θεὸς καὶ ὑπερένδοξος.

ᾠδὴ η΄. ὁ εἰρμός.

Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἀγία ἡμέρα
ἡ μία τῶν σαββάτων
ἡ βασιλὶς καὶ κυρία,
ἑορτὴ ἑορτῶν
καὶ πανήγυρις ἐστὶ πανηγύρεων,
ἐν ἧ εὐλογοῦμεν
Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ΄. ὁ εἰρμός.

Φωτίζου, φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλήμ,
ἡ γὰρ δόξα Κυρίου
ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε.
Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου, Σιών,
σὺ δέ, ἀγνή, τέρπου, Θεοτόκε,
ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου.

* * *

ᾠ Πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον, Χριστέ.
ὦ Σοφία καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ
καὶ δύνამις,
δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον
Σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ
τῆς βασιλείας σου.

Κανὼν Μ. Σαββάτου.

ᾠδὴ α΄. ὁ εἰρμός. (Κοσμᾶ Μαΐουμᾶ).

Κύματι θαλάσσης
τὸν κρύψαντα πάλαι
διώκτην τύραννον
ὕπὸ γῆν ἔκρυψαν
τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες.
Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες
τῷ Κυρίῳ ᾄσωμεν,
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Κανὼν εἰς τὴν Γεννησιν τοῦ Χριστοῦ. Κοσμᾶ Μαΐουμᾶ.

ᾠδὴ α΄. εἰρμός.

Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε
 Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε
 Χριστὸς ἐπὶ γῆς ὑψώθητε
 ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ
 καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε λαοί,
 ὅτι δεδόξασται.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κοντάκιον τῆς Γεννήσεως.

Τὸν ὑπερούσιον=τὸν Θεόν. Τῷ ἀπροσίτῳ=εἰς τὸν ἀπροσπέλαστον.

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν τὰς μεγάλας ἀντιθέσεις :

Ἡ παρθένος τίκει, προσάγει τὸ σπῆλαιον εἰς τὸν ἀπόσιτον, Ἄγγελοι καὶ ποιμένες, Μάγοι καὶ ἀστήρ, νέον παιδίον ὁ αἰώνιος Θεός. Ὅταν ψάλλεται ὑψώνεται ἡ φωνὴ ὅπου τονίζονται αἱ λέξεις. Εἶναι τὸ ἄριστον κοντάκιον τοῦ Ρωμανοῦ.

Ἀκάθιστος Ὕμνος.

Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀκάθιστον ὕμνον ὅπου ὑπάρχει τόνος ὑψώνεται ἡ φωνή :

Ἡ σειρὰ τῶν λέξεων : Ἡ πόλις σου, Θεοτόκε, τῶν δεινῶν λυτρωθεῖσα, ἀναγράφω Σοι, τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια ὡς εὐχαριστήρια· ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον ἐκ παντοίων κινδύνων ἐλευθέρωσόν με, ἵνα κράζω Σοι· Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε.

Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ.

Τὰ σεπτὰ πάθη=τὰ ἅγια πάθη. Φῶτα σωστικά=φῶτα, τὰ ὁποῖα σώζουν τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦ παθεῖν ἀγαθότητι=νὰ πάθῃ ἐξ ἀγαθότητος. Ὅ τὰ σύμπαντα ἐν τῇ δρακί περιέχων=ὁ κρατῶν τὸ σύμπαν εἰς τὴν παλάμην του. Τοῦ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον=διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον.

Ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται.

Μακάριος=εὐτυχής. Γρηγοροῦντα=ψυχικῶς ἔτοιμον. Ραθυμοῦντα=ἀνέτοιμον ψυχικῶς. Μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς δηλ. νὰ μὴ κοιμηθῆς, νὰ μὴ καταβληθῆς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ μὴ παραμελήσῃς τὰ καθήκοντά σου. Βασιλεία=ὁ παράδεισος. Ἀνάνηψον=σήκω ἀπὸ τὸν λήθαργον (τὴν ἁμαρτίαν), λαμβάνεται ἐπὶ ἠθικῆς σημασίας ἐνταῦθα.

Ὁ ὑμνογράφος ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν παραβολὴν τῶν δέκα παρθένων διὰ νὰ κάμῃ τὸ παθητικώτατον τοῦτο κάθισμα.

Ἐξαποστειλάριον.

Τὸν νυμφῶνά σου δὴλ. τὸν παράδεισον. Ἐνδυμα οὐκ ἔχω=δὲν εἶμαι ἄξιος.

Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταί.

Ὁ δυσσεβής=ὁ ἄθεος. Φιλαργυρίαν νοσήσας=καταληφθεὶς ἀπὸ φιλοχρηματίαν. Ἀνόμοις=εἰς ἀδίκους. Διὰ ταῦτα δηλ. τὰ χρήματα. Ἐνταῦθα διδασκόμεθα τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ ὅτι ἡ φιλοχρηματία εἶναι μέγιστον κακόν· ἐπίσης τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα.

Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου.

Ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας=ὁ δημιουργήσας τὴν γῆν ἢ ὁποία περιβρέχεται ἀπὸ τὰ ὕδατα. Ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις=ὁ κρύπτων διὰ τῶν νεφῶν τὸν οὐρανόν. Τὸ παθητικώτατον τοῦτο κάθισμα ψάλλεται τὴν Μ. Πέμπτην μετὰ τὸ πέμπτον Εὐαγγέλιον, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἔξερχόμενος τοῦ Ἁγίου Βήματος, κρατεῖ τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ περιφέρει εἰς τὸν κυρίως ναὸν τὸν προβάλλει εἰς προσκύνησιν.

Τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς.

Ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς γυναικός, ἢ ὁποία ἤλειψε μὲ μύρον τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ κλαίονσα ἐσπόγγισε αὐτοὺς μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς της (Λουκ. Ζ'. 37). Τὴν σὴν αἰσθημένη Θεότητα=ἀντιληφθεῖσα ὅτι σὺ εἶσαι ὁ Θεός· Τάξις=καθῆκον. Οἶστρος=μανία (βόρβορος) ζοφώδης=μαῦρος. Ἀσέληνος=σκοτεινός. Τὰ πηγὰς=τὰ ἄφθονα. Ὁ νεφέλες διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ=σὺ ὅστις ἐξάγεις τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ τὸ μεταβάλλεις εἰς νέφη. Κάμφθητί μου=συγχύθησθε με ἀπὸ τὸ ἴσως τοῦτο Ἐκκαθαρτικῆς Πολιτικῆς εἰνώσας

τοὺς οὐρανοὺς δηλ. ὁ Θεὸς ὁ κατοικῶν εἰς ταὺς οὐρανοὺς κατέβη εἰς τὴν γῆν μετὰ τὴν θέλησίν του, ἀφοῦ ἔταπεινώσε τὸν ἑαυτὸν του. Τῇ ἀφροσύῃ σου κενώσῃ—μετὰ τὴν σωτηρίαν ἐνανθρωπήσῃ σου. Ἦχηθεῖσα—ἀκούσασα. Κριμάτων σου ἀβύσσους—τὴν ἄβυσσον τῶν κρίσεων σου. Τίς ἐξιχνιάσει—ποῖος μπορεῖ ν' ἀνακαλύψῃ. Μὴ παρίδῃς—μὴ παραβλέψῃς, μὴ ἀρνηθῆς.

Κανὼν εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα.

Λαμπρυνθῶμεν—ἄς πανηγυρίσωμεν. πόμα—ποτόν. Τροστουρούμενον—ἀναβλύζων διὰ θαύματος. Ἀφθαρσίας πηγὴν—πηγὴν ἀθανασίας. Ὁμβρήσαντος—τὸ ὁποῖον ἐδόθη ἀφθονον. Ἐν ᾧ στερεούμεθα—διὰ τοῦ ὁποῖου γινόμεθα ἰσχυροί. Ὁ θεηγόρος—ὁ λέγων περὶ Θεοῦ. Φαεσφόρον ἄγγελον—τὸν φωτίζοντα ἄγγελον. Διαπρυσίως λέγοντα—φωνάζοντα μετὰ ὄλην του τὴν δύναμιν. Ὁρθρίσωμεν—ἄς σηκωθῶμεν. Ἀνατέλλοντα—παρόντα. Ἐν τοῖς κατωτάτοις τοῖς γῆς—εἰς τὸν Ἄδην. Κατόχους πεπεδημένων—ὡς εὐρισκόμενους εἰς τὰ δεσμά. Ρυσάμενος—ὁ σώσας. Ἀφθαρσίας εὐπρέπειαν—μετὰ τὸ εὐπρεπὲς τῆς ἀθανασίας ἔνδυμα, τὴν λαμπρὰν στολὴν τῆς Ἀθανασίας.

Ἡ κλητὴ—ἡ προωρισμένη. Ἡ μία τῶν Σαββάτων—ἡ Κυριακὴ (πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος, διότι Σάββατον σημαίνει καὶ ἑβδομάς). Ἡ βασιλὶς καὶ κυρία δηλ. τῶν ἄλλων ἡμερῶν. Ἐορτὴ ἐορτῶν δηλ. ἡ μεγαλυτέρα ἐορτὴ. Πανήγυρις πανηγύρεων ἐπίσης ἡ μεγαλυτέρα πανήγυρις (ὅπως ἄσμα-ἄσμάτων, ἄγια-ἁγίων, σχῆμα ἀναδιπλώσεως).

Κανὼν εἰς τὸ Μ. Σάββατον.

Ἐνταῦθα μνημονεύεται ὅτι τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ ἐσώθησαν εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐθανάτωσαν καὶ ἐκρυσψαν ἐκεῖνον, ποὺ μετὰ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἐθανάτωσε τοὺς καταδιώκοντας Αἰγυπτίους.

Ἐνδόξως γὰρ δεδοξασται—ἔχει δοξασιὰν ἐπειδὴ ἐνίκησε ἐνδόξως τὸν θάνατον.

Κανὼν εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐξ οὐρανῶν δηλ. κατέρχεται. Ἀπαντήσατε δηλ. τὸν Χριστόν, ὅπως ὁ γέρον Συμεών. Ὑψώθητε δηλ. ἀπὸ τὰ γῆνα εἰς τὰ θεῖα. Πᾶσα ἡ γῆ—ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

		Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ		
Πηγαί τῆς Λειτουργικῆς . . .	3	Σελίς
Ἄξια τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς	3	Τύποι τῆς Θείας Λειτουργίας 32
Σκοπός τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς	3	Α'. Προσκομιδὴ 34
Λειτουργικά βιβλία	3	Β'. Ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων 34
ΜΕΡΟΣ Α΄.		
ΝΑΟΣ		
Ρυθμοὶ τῶν Ναῶν	5	Λειτουργία τῶν Πιστῶν 36
ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ		
Α'. Ἁγιον Βῆμα	8	Ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ Ὁμολογία τῆς πίστεως 38
Β'. Ὁ κυρίως Ναός ἢ τὸ Καθολικόν	11	Ἁγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων . 39
Γ'. Πρόναος ἢ Νάρθηξ	12	Θεία Κοινωνία—Ἀπόλυσις . . 41
ΙΕΡΑ ΣΥΜΒΟΛΑ. ΕΙΚΟΝΕΣ		
Ἱερὰ Σκευή	13	Ἑκτακτοὶ ἀκολουθίαι 42
Ἄλλα Ἱερὰ σκευή	15	Τὸ Βάπτισμα 42
ΙΕΡΑ ἈΜΦΙΑ		
Τὰ Ἱερὰ ἄμφια τοῦ Διακόνου . 18		Τὸ Ἁγιον Μῦρον ἢ Χρίσμα . 44
Ἱερὰ ἄμφια τοῦ Πρεσβυτέρου . 19		Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις 45
Ἱερὰ ἄμφια τοῦ Ἐπισκόπου . 20		Ὁ Γάμος 45
ΕΟΡΤΑΙ.		
ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ		
Α'. Ἀκίνητοι Δεσποτ. εορταί . 22		Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία . . . 46
ΚΙΝΗΤΑΙ ΕΟΡΤΑΙ		
Α'. Κινηταί εορταί πρὸ τοῦ Πάσχα	23	Εὐχέλαιον 47
Κινηταί εορταί μετὰ τὸ Πάσχα . 26		Ἁγιασμὸς 47
Β'. Θεομητορικαί εορταί 27		Παράκλησις 47
Γ'. Εορταί τῶν Ἁγίων 28		Τὰ ἐγκαινία τοῦ Ναοῦ 48
Ἱερὰ Ἀκολουθίαι 29		Ἡ κηδεία ἢ Νεκρώσιμος Ἀκολουθία 49
Τακτικαί Ἀκολουθίαι 29		Μνημόσυνα 49
Ὁ Ἑσπερινός 30		Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία . . 50
Τὸ Ἀπόδειπνον 30		Ὑμνογράφοι 51
Τὸ Μεσονυκτικόν 30		
Ὁ Ὄρθρος 31		
ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ		
Σύστασις τῆς Θείας Λειτουργίας	31	
ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΥΜΝΟΙ		
ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΑ		
Τῶν Χριστουγέννων 25 Δεκεμβρίου.—Τῶν Θεοφανείων 6 Ἰανουαρίου.—Τῆς Μεταμορφώσεως 6 Αὐγούστου.—Τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ 14 Σεπτεμβρίου.—Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου 25 Μαρτίου . . . 53—54		
ΚΟΝΤΑΚΙΑ		
Τῶν Χριστουγέννων.—Τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου.—Καθίσματα Μ. Ἑβδομάδος . 54—58		
Κανὼν εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα 58		
Κανὼν Μ. Σαββάτου 60		
Κανὼν εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ 61		
Σημειώσεις 61		

(ΕΡΓΑ)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

Ἠθικὰ προβλήματα :

Μέρος Α'. Ἀπὸ τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν.
Μέρος Β'. Αἱ Ἠθικαὶ Ἰδέαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἡ Ὑποβολὴ ὡς παράγων τῆς ἀγωγῆς, P. Félix Thomas
(μετάφρασις).

Μανιάτια Μοιρολόγια.

Θρησκευτικὲς Ἱστορίαι ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη :

Βιβλίον Α'. Ἡ Γένεσις.

» Β'. Ὁ Μωϋσῆς.

» Γ'. Οἱ Κριταί.

Ἐτοιμάζεται : **Δαυὶδ - Σολομών.**

Τιμὴ Δραχ. 30.—

